

ใหญ่ฝ่ายภรรยา หรืออาจจะเป็นพ่อตาแม่ยายของตนเอง ทางญาติฝ่ายคนตายเอง อาจจะเป็นลูกชายหรือน้องชาย ก็ มีหน้าที่ต้องมาอ่าน "คว้ามให้สานโสง" (ความให้สานส่ง) แต่ก็มีข้อยกเว้นว่าหากไม่สามารถอ่านหนังสือได้ อาจให้ผู้อื่น ที่รู้หนังสือมาอ่านให้คนเป็นเชือกักหรือลูกชายน้องชายว่าตาม (Ngo Duc Thich & Cam Trong 1999:838-841)

ในทางเศรษฐกิจ เส้นแบ่งระหว่างสามัญชนกับคนชั้นปกครองไม่ได้ห่างไกลกันมากนัก ดังที่ Cam Trong กล่าวว่า "บรรดาคนมีตำแหน่งใหญ่โตอย่าง "องบั้น" "องป่อง" "องฮอลวง" "องลามฮอ" "องหมอ" "กวางกวง" (ในกรณีี่ดูแล "โซ่ง" หนึ่ง) จึงจะได้รับปันข้าหาสบริหาร ("กวง ยก") คนในตำแหน่งอื่นๆ ต้องไถนาเอาเอง หรือให้ญาติพี่น้องลูกเมีย ซึ่งได้รับยกเว้น "เหว้ยเมือง" (งานเมือง) ทำนาให้แทน เมื่อไม่ได้อยู่ในตำแหน่งต่อไป สิทธิพิเศษที่ไม่ต้องไปทำงานเมืองก็เป็นอันยกเลิกไป" (1978:251) สามัญชนจึงอาจมีโอกาสได้เรียนหนังสือไม่น้อยไปกว่ากลุ่มคนที่อยู่ในตำแหน่งเผ่าแก่ฮ้างเมือง อย่างไรก็ตามการรู้หนังสือของสามัญชนถึงระดับนักอักษรศาสตร์อาจจะเป็นไปได้ยาก เพราะนอกจากภาระงานทั้งของส่วนตัวและของเมืองแล้ว การรู้หนังสือก็ยังเป็นภัยแก่ตัว ดังที่กล่าวกันว่า ไม่มีผู้ประพันธ์งานคนใดลงชื่อตน เพราะหากคนรู้จะถูกสอบสวนได้ คนเผ่าแก่ที่รู้หนังสือในปัจจุบันยืนยันกับผู้เขียนว่าเรื่องนี้ไม่มีมูลความจริง เพราะจนหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้วคนยังเตือนกันอยู่ว่า รู้หนังสือมากจะเป็นภัยแก่ตัว

พวกหมอ – จางและชาวบ้านในอดีตถ่ายทอดความรู้กันอย่างไรแน่ ยังไม่มีใครรู้ นอกจากรู้กันว่าถ่ายทอดกันในครอบครัว วงตระกูล หรือไปเรียนเอาจากผู้รู้ ในกรณีหลัง ผู้เขียนได้พบกับผู้รู้หนังสือดีท่านหนึ่ง บิดาท่านเป็นคนเวียดนามที่ขึ้นไปอาศัยอยู่ในดินแดนคนไทดำ มารดาเป็นคนไทดำ ท่านเล่าว่าสมัยยังเด็กราวคริสต์ทศวรรษ 1930s บิดาส่งให้ไปเรียนหนังสือกับผู้รู้หนังสือในหมู่บ้าน ท่านว่าไปนั่งเรียนกันเป็นกลุ่มเล็กๆ มีอีกท่านหนึ่งเป็นผู้มีความสามารถในการประกอบพิธีกรรม ท่านเป็นทั้งหมอและมด เล่าว่าได้ไปเรียนกับคนที่เคยเป็น "ต่าวบ้าน" (ท้าวบ้าน) แล้วภายหลังมารับประกอบพิธีต่างๆ ท่านว่าต้องเสียค่าเรียนด้วย แต่หลายกรณีก็เป็นการถ่ายทอดกันในครัวเรือนและส่งทอดหนังสือกันต่อๆ มาหลายรุ่น มีท่านหนึ่งที่รู้จักดูฤกษ์ยาม ท่านมีหนังสือ "ปับมือ" (เล่มมือ) ที่คัดลอกตกทอดกันมาตั้งแต่อย่างน้อยรุ่นปู่

การแพร่กระจายวรรณกรรมอักษรในระดับกว้างเป็นอย่างไร วรรณกรรมอักษรของชนชั้นสูงกับชนชั้นล่าง แลกเปลี่ยนกันอย่างไร การท่องและการลักลอบคัดลอกน่าจะเป็นเส้นทางการกระจายวรรณกรรมอักษรที่สำคัญ ทั้งระหว่างชนชั้นนำกันเองและระหว่างชนชั้นนำกับชนชั้นล่าง

สมัยก่อนที่จะสอนหนังสือในโรงเรียน การถ่ายทอดความรู้มี 3 ลักษณะคือ (1) "แต้ม" (เขียน) (2) "อ่าน" หรือ "ขีด" (สวด หรือ อ่าน) (3) "จ๊อดับ" (ท่อง) คนรู้หนังสือหลายคนให้ความเห็นว่าการเขียนเป็นสิ่งที่ยากที่สุด ว่ากันว่าคนอ่านออกแต่เขียนไม่ได้มีมากมาย ในอดีตการจ้างให้คนคัดลอกหนังสือให้เล่มหนึ่งบางที่ต้องเสียค่าจ้างเป็นตัว ครูสอนภาษาคนหนึ่งเล่าว่า ตอนที่ท่านแต่งงานท่านไป "อยู่เซย" คือไปอยู่ทำงานรับใช้บ้านภรรยาตามธรรมเนียมไทดำระยะหนึ่ง แต่เนื่องจากท่านรู้แต่นั่งสวด ทำไรไถนาไม่เป็น "อ้ายตา" (พ่อตา) จึงให้นั่งคัดลอกหนังสือให้แทน การ

---

อยู่ในบริบทพิธีศพและมักเข้าใจกันผิดๆ ในเอกสารภาษาไทยได้แก่คำว่า "เลียนป้านหลวง" กับ "เลียนป้านน้อย" ซึ่งหมายถึงสถานที่ที่ชาวผู้ตายที่เป็นชนชั้นสูงและชนชั้นล่างจะขึ้นไปสถิตยอยู่ตามลำดับ คำว่า "หลวง" กับ "น้อย" ไม่มีปัญหา แปลว่าหลวงกับน้อยในภาษาไทยแน่ๆ แต่คำว่า "เลียนป้าน" เอกสารภาษาไทยมักใช้คำว่า "เอื้อนป้าน" ซึ่งผิดกันไกลมาก เอกสารภาษาไทยตัวเองเขียนไว้ชัดเจนด้วยอักษร "ล" สูงของไทดำ แล้วใส่สระ "เกีย" เท่ากับเอียของไทย ไม่ใช่ตัว "ฮ" กับสระ "เกือ" ผู้เขียนสันนิษฐานว่าคำว่าเลียนป้านเป็นการออกเสียงคำวานิพนธ์จากภาษาจีนหรือเวียดนาม ภาษาเวียดนามเรียกนิพนธ์ว่า "น้าคบ้าน" ส่วนภาษาจีนคงต้องให้ผู้รู้ตรวจสอบอีกที

<sup>16</sup> เชือกักเป็นตำแหน่งในพิธีกรรม ไม่จำเป็นต้องเอาคนที่เป็ลูกเขยคนแรกของผู้ตายมาจริงๆ แต่เป็นคนอื่นที่เป็นเขยของครอบครัวมาแทนก็ได้

เขียนสมัยก่อนเป็นการใช้ “นู้ดหางแมว” (พู่กันหางแมว) เป็นพู่กันจีน เขียนลงบน “เจี้ยหาน” (กระดาษจีน) หรือกระดาษที่คนไทตัวเองเรียก “เจี้ยไต้” กล่าวกันว่าเขียนพู่กันยากกว่าเขียนปากกาอย่างปัจจุบันมากนัก โดยเฉพาะเวลาจะวาดหางให้ยาวเรียวยาว ตามลักษณะของสื่อไต้ สื่อไต้จึงมักถูกคนลาวเรียกว่า “สื่อหางหนู” เพราะหางยาว แต่คนไต้เองเรียกว่า “สื่อหางไก่” เพราะหางยาวเหมือนหางไก่ การเขียนด้วยพู่กันคงยกเลิกไปนานแล้ว และคนที่ยังเขียนด้วยพู่กันได้ก็ไม่น่าจะมีอยู่แล้ว หากมีก็คงเฒ่ามาก เพราะเท่าที่ผู้เขียนรู้จักอักษรศาสตร์ไทดำคนเก่งๆ ในปัจจุบันที่มีอายุราว 65 – 70 ก็ไม่มีใครเคยใช้นู้ดหางแมวกับเจี้ยหานหรือเจี้ยไต้

ถึงแม้หลายคนจะว่าการอ่านง่ายกว่าการเขียน แต่เอาเข้าจริงๆ ผู้เขียนประสบมาเองด้วยความประหลาดใจอย่างยิ่งว่า สำหรับนักอักษรศาสตร์ไทดำ ที่ทำงานอยู่กับหนังสือไทดำเกิน 40 ปี ก็ไม่ง่ายเลยที่จะอ่านงานของคนอื่นหรืองานเขียนที่ท่านเหล่านั้นไม่เคยอ่าน หรือไม่เคยรู้เนื้อหาமாகคน เพราะการเขียนหนังสือไทดำแบบเก่าไม่อยู่ในมาตรฐานที่ตายตัว หลายคนกล่าวว่าอาจต้องใช้เวลาหลายวันเพียงเพื่ออ่านเอกสารเก่าให้ออกสักรหน้าหนึ่ง มีพักต้องเอ่ยถึงการทำความเข้าใจหรือตีความความหมาย ปรากฏการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นเพราะเป็นอย่างไรที่นักอักษรศาสตร์ไทดำบางท่านกล่าวว่า สมัยก่อน “ฝ้อแอ้แถมแน้วซ้อแถม” (ใครอยากเขียนแนวใดเขียน) แทบไม่มีมาตรฐานในการสะกด ยกตัวอย่างเช่น บางคนสะกดคำว่า “เพี้ย” มี “ย” สะกด บางคนไม่มี “ย” ยิ่งกว่านั้น บางทีคนเขียนแต่ละคนสะกดคำต่างกันเพราะแต่ละคนออกเสียงพยัญชนะบางตัวสลับกัน (อย่างมีแบบแผน) เช่นเสียง “ว” มักสลับกับเสียง “บ” เสียง “ด” มักสลับกันได้กับเสียง “ล” การสะกดคำเดียวกันในงานเขียนจึงเป็นไปได้หลายทาง สิ่งที่ทำให้เอกสารไทดำโบราณอ่านยากอีกหลายๆ ประการได้แก่ อักษรหลายตัวดูคล้ายกัน ไม่มีวรรณยุกต์ระบุเสียง วิธีการเขียนที่ทำให้อ่านยากที่สุดประการหนึ่งได้แก่การใส่ “แจ” (ญญ) คือไม่เขียนอักษรทุกตัวในกรณีที่อักษรตัวเดียวกันถูกใช้ซ้ำๆ กัน เช่นคำว่า “ยามัน” บางคนเขียน “ยามั” เพราะตัว “ม” กับตัว “น” เขียนเหมือนกันอยู่แล้วแถมยังถูกใช้ซ้ำกันสองครั้ง ส่วนไม้ไต่ก็ไม่มีในอักษรไทดำอยู่แล้วจึงไม่ต้องใส่ บางกรณีมีผู้เล่างูทั้งบรรทัดหรือทั้งประโยคถูกใส่แจนหมด นอกจากนั้นเอกสารไทดำยังยังสร้างความสับสนกับคนอ่านด้วยการไม่มีวรรคตอน ไม่มีช่องว่างระหว่างคำ บางครั้งเมื่อหมดบรรทัดก็เขียนตัวอักษรของคำนั้นที่หลุดตกลงมาข้ามบรรทัด หลายคนให้เหตุผลต่อการเขียนแบบต่างๆ ดังกล่าวแตกต่างกันออกไป บางคนว่าเพราะคนส่วนใหญ่เขียนไว้อ่านเอง ไม่ได้ไว้ให้คนอื่นอ่าน หรือบางคนว่าเพราะอยากปิดบังความรู้ไม่ให้คนอื่นอ่านรู้เรื่อง หรือบางคนว่าเพราะกระดาษกับหมึกแพง จึงต้องหาวิธีเขียนแบบประหยัด

อย่างไรก็ดี การท่องจำก็เป็นสิ่งที่นักอักษรศาสตร์ไทดำหลายคนให้คุณค่า ว่าอันที่จริงอาจจะเป็นความสามารถที่สูงกว่าการอ่านและการเขียน ครูไทดำของผู้เขียนท่านหนึ่งเล่าว่า สมัยหนุ่มๆ ท่านฝึกท่องจำ จนในที่สุดสามารถจำหนังสือได้เป็นเล่มๆ อย่างหนังสือ Marx หรือ Lenin ที่เป็นพวกทฤษฎีท่านก็อ่านจนจำได้เป็นหน้าๆ และสามารถจดจำเรื่องราวต่างๆ ได้อย่างแม่นยำมาก ท่านว่าขณะนี้ท่านอายุเกิน 70 ปีแล้ว แม้ร่างกายท่านจะยังแข็งแรงดีแต่ความทรงจำไม่ได้เหมือนเดิม ผู้เขียนเองเคยได้พบกับคนหลายคนที่จดจำบทขับในพิธีกรรมยาวๆ ได้ บทขับเหล่านั้นบางบทมีความยาวไม่ต่ำกว่า 1000 ประโยค ครูผู้เขียนท่านหนึ่งเคยเรียนและสามารถใช้วิธีรักษาคนไข้แบบ “หมด” กล่าวว่า “หมดเก่งกว่าหมอ เพราะหมดมีพลังพิเศษและสามารถจดจำบทขับได้ดีกว่าหมอ บทขับหมดยังมักมีเรื่องราวและทำนองขับน่าสนใจกว่าบทขับหมอ” ผมถามท่านเพิ่มเติมว่า เวลาประกอบพิธีหมดหรือหมอจะเอาหนังสือไปอ่านประกอบหรือเปล่า ท่านว่า “หมอกับหมดที่เอาหนังสือไปอ่านตอนประกอบพิธีกรรมเขาเรียกว่า “หมอ – หมดกินไก่” คือเป็นได้แค่ไปประกอบพิธีหากิน ไม่ได้รู้จริง” ยิ่งเล่ากันอีกว่าสมัยก่อนมีหลายคนจำบรรณานุกรมคำกลอนอย่างขุนลูนั่งอ้วซึ่งมีความยาวไม่ต่ำกว่า 1500 ประโยคไว้ขับได้ Cam Trong (1978:420) กล่าวว่าสมัยก่อนคนเหล่านี้เขาเรียกกันว่า “หมอบีบัก” หรือ “โซ่บิบัก” (หมอบหรือครูขับกวี) อย่างไรก็ดีกวีไทดำอาวุโสท่านหนึ่งให้ความเห็นว่า “การจำ

จะทำให้สมองเสื่อม ไม่สามารถคิดสิ่งใหม่ออกมาได้ ดังนั้นสำหรับตนเอง จะจำไว้เฉพาะเวลาแต่งบทกวียังไม่เสร็จ เมื่อเสร็จแล้วก็จะลืมเสีย จะได้ถ่ายออกไปแล้วเอาสิ่งใหม่ ๆ เข้ามา"

การท่องจำสัมผัสอย่างยิ่งกับการ "ขับ" ว่าด้วยเรื่องการขับร้อง Cam Trong (1978) เสนอว่าบทกวีได้ก่ตาม ล้วนถูกแต่งขึ้นมาจากวัตถุประสงค์เพื่อการขับ (หน้า 422) แน่แน่นอนว่าบทขับอาจเป็นบทกวีที่แต่งไว้เป็นหนังสือหรือบท กวีที่ท่องขึ้นมาสดๆ Cam Trong แบ่งการขับออกเป็น "ขับสื่อ" (ขับสื่อ) "ขับบ่าวสาว" (ขับบ่าวสาว) "ขับหมอ" (ขับ หมอ) และ "ขับหมด" (ขับหมด) ถ้ากล่าวเฉพาะการนำผลงานการประพันธ์ที่เป็นงานเขียนมาขับ ผลงานแต่ละประเภท ล้วนมีทำนองการขับเฉพาะตน เช่น "ขับเจืองหาน" มีทำนองต่างกับ "ขับแฝงเมือง" ซึ่งก็มีทำนองต่างกับ "ขับขุนลู่ฉาง อั่ว" ในขณะที่เดียวกันนิทานคำกลอนแต่ละชิ้นอาจมีทำนองการขับที่แตกต่างกันในแต่ละโอกาส เช่นนิทานคำกลอนเรื่อง "โงงจูซอนสาว" มีทำนอง "ขับสื่อ" ขณะที่กำลังอ่านหรืออ้างถึงบางตอนในบทกวี แต่หากขับในโอกาสงานรื่นเริง เช่น งานแต่งงานจะขับในทำนอง "ขับบ่าวสาว" (หน้า 421) สำหรับขับหมอ ได้แก่ทำนองการขับคำกลอนทางประวัติ ศาสตร์ เช่น "ขับไตปู่เล็ก" หรือขับบทกวีนิทานเชิงมหากาพย์อย่าง "ขับเจือง" ที่ใช้ขับความเจืองหาน (หน้า 426-7) ส่วนขับหมดเป็นทำนองของผู้ประกอบพิธีทางศาสนาที่เรียกว่า "หมด" (หมด) Cam Trong กล่าวถึงทำนอง "ขับหมดล่าว" ว่าเป็นการขับตามเสียง "ปี่ล่าว" (ปี่ล่าว) เป็นทำนองขับหมดของมดผู้ชาย ส่วนมดผู้หญิงจะใช้อีกทำนองหนึ่งคือ "ขับหมดยิ่ง" (ขับมดหญิง) (หน้า 428-9)<sup>19</sup>

ผู้เขียนพบว่า มีแบบแผนประการหนึ่งในการแบ่งแยกประเภทวรรณกรรมท่อง-ขับกับวรรณกรรมเขียน-อ่าน ยก ตัวอย่างเช่น โงงจูซอนสาวกับก๊วมาโตเมือง ทั้งคู่เป็นวรรณกรรมที่เป็นที่รู้จักกันดีเฉพาะในเขตลำเนียง - อักษร - วรรณกรรมไทดำ โงงจูซอนสาวเป็นบทกวีขนาดยาวกว่า 1800 ประโยค ใช้ขับในทำนองขับบ่าวสาวเป็นส่วนใหญ่ ไม่ รู้ที่มาว่าใครแต่ง สันนิษฐานกันว่ามีมาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 17 มีสำนวนที่แตกต่างกันหลายสำนวน แต่ไม่แตกต่าง กันในรายละเอียดของเนื้อหามากนัก นอกจากถ้อยคำหรือประโยคบางประโยค โงงจูซอนสาวเป็นความขับที่เป็นที่ นิยมกว้างขวางมาก เนื้อหาเป็นเรื่องความรักของหนุ่มสาวที่เติบโตเล่นกันมาตั้งแต่เด็กจนเกิดรักกัน ฝ่ายชายรู้จักทำมา หากิน รู้จารีตธรรมเนียมทุกอย่างดี เสียแต่ยากจน ในที่สุดทั้งคู่จึงไม่ได้แต่งงานกัน ฝ่ายหญิงถูกบังคับให้ไปแต่งงาน กับคนมั่งมีและคนมีตำแหน่งถึง 2 ครั้ง เมื่อเฒ่าแก่แล้วเธอถูกนำไปขายให้คนรักเก่าของเธอเอง ด้วยค่าไถ่บดองแห้ง สามมัด แรกๆ ต่างก็จำกันไม่ได้ สองฝ่ายมาจำกันได้อีกทีก็เมื่อฝ่ายหญิงติดเครื่องดนตรี "หีนตึง" ในทำนองที่ "ป้อจู เก้า" (พ่อจูเก้า) เคยติดเรียกตนลงเรือนมาเจอกันในวัยหนุ่มสาว ฝ่ายชายเมื่อได้ยินจึงรู้ว่าเป็น "แม่จูเก้า" (แม่จูเก้า) และจึงเลิกกับภรรยาอายุยืนกับคนรักเก่าในวัยชรา ไม่เพียงแต่โครงเรื่องที่ตรึงใจผู้คน หากดูในรายละเอียดของฉาก และขนบธรรมเนียมต่างๆ ผู้เขียนคิดว่าเราอาจใช้โงงจูซอนสาวในฐานะสารานุกรมเล่มใหญ่ว่าด้วยไทดำอย่างมี ชีวิตชีวาได้เลยทีเดียว พูดถึงความประทับใจที่ผู้คนมีต่อบทขับนี้ คนไทดำรุ่นอาวุโสแทบทุกคนที่ผู้เขียนรู้จักต้องมีวรรค ท่องที่ตนเองท่องจำได้ขึ้นใจ และแทบทุกคนมักมีความเห็นต่อโงงจูซอนสาวไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง อย่างเช่นครูไทดำผู้ เขียนคนหนึ่งกล่าวว่า "ใช้อ่านเจ็ดข้อก็พอได้ให้" (ครูอ่านที่ไรก็ต้องร้องให้) ผู้ที่ผู้เขียนนับถือเป็น "เอมป้า" (แม่ป้า) ท่าน

<sup>19</sup> รายละเอียดที่สำคัญประการหนึ่งที่ Cam Cuong และ Cam Trong ไม่ได้กล่าวถึงไว้ในงานคือ การใช้ก๊วมาโตเมือง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ ทั้งคู่ต่างก็ให้คุณค่ากับก๊วมาโตเมืองในฐานะที่เป็นบันทึกทางประวัติศาสตร์ ในขณะที่จริงเอกสารนี้ไม่ได้เป็น "หนังสือประวัติศาสตร์" แบบที่เราเข้าใจในปัจจุบัน แต่เป็นเอกสารที่ใช้อ่านเฉพาะในพิธีศพ ในอดีตก๊วมาโตเมืองเป็นหนังสือต้องห้าม ไม่ให้อ่านในยามปกติ สาธารณ และห้ามคนที่ไม่ใช่ "หมอ" มีไว้ในครอบครอง แน่แน่นอนว่าทั้ง Cam Cuong และ Cam Trong ทราบข้อเท็จจริงดังกล่าวดี ผู้เขียน เชื่อว่าท่านย่อมมีเหตุผลในการละประเด็นดังกล่าว

หนึ่งกล่าวไว้อย่างไพเราะและลึกซึ้งว่า "โสงจูซอนสาวเป็นขวันเป็นเจ้าของผู้ได้" (โสงจูซอนสาวเป็นขวัญเป็นเจ้าของผู้ได้)

ในขณะที่กว๋ามไต้เมืองมีทั้งคำคล้องจองและคำพรรณนา ไม่ได้แต่งไว้เพื่อขับ ใช้เพื่ออ่านในพิธีศพ โดยเฉพาะพิธีของชนชั้นสูง ผู้คนสามัญทั่วไปจึงไม่รู้จักกว๋ามไต้เมืองเท่าใดนัก เนื้อหาเป็นเรื่องเกี่ยวกับการบริหารบ้านเมือง การสืบทอดตระกูลของอำมาตย์และพื้ กับเหตุการณ์เฉพาะสมัยต่างๆ ยิ่งกว่านั้นเมื่ออ่านจากเนื้อหาหน้าแรกของเอกสารจะเห็นได้ว่าอันที่จริงกว๋ามไต้เมืองเป็นเอกสารที่เขียนเพื่อให้อ่านให้ผู้ตายฟัง เป็นเอกสารที่ใช้สื่อสารกับคนตาย<sup>20</sup> นอกจากนั้นกว๋ามไต้เมืองยังมีหลายสำนวน เนื้อหากว่า 60% ของแต่ละสำนวนที่แต่ละเมืองเขียนมีความแตกต่างกัน จนกล่าวได้ว่าเป็นบันทึกความเป็นไปของเมือง ที่แต่ละเมืองในแต่ละยุคของอำมาตย์ของแต่ละท้องถิ่นเขียนขึ้นเป็นเอกเทศ แต่ส่วนแรกของสำนวนต่างๆ มักมีเนื้อหาคล้ายกัน โดยเฉพาะในสมัยตั้งแต่ "ปู่เจ้าตาเงิน" ย้อนขึ้นไปถึงกำเนิดโลก ที่ต่างก็กล่าวว่าอำมาตย์แต่ละเมืองมีบรรพบุรุษร่วมกัน มีที่มาที่เดียวกัน กว๋ามไต้เมืองจึงเป็นเหมือนเอกสารที่ชนชั้นสูงเชื่อมโยงวงศ์วานทางเครือญาติระหว่างเมืองเข้าด้วยกัน เชื่อมความสัมพันธ์ของท้องถิ่นเข้าด้วยกัน แต่เป็นการเชื่อมโยงความรู้สึกร่วมกันโดยไม่มีศูนย์กลางที่ชัดเจน เมื่อถึงโอกาสของการนำกว๋ามไต้เมืองมาอ่าน ความเชื่อมโยงดังกล่าวจึงถูกผลิตซ้ำอย่างศักดิ์สิทธิ์ในพิธีศพ เหมือนกับไม่ให้รู้สึกขาดจากเครือข่ายใหญ่ ในช่วงที่มีการพลัดพรากกับปัจเจกบุคคล

จะเห็นได้ว่า ทั้งการท่องจำและการเขียนต่างก็ไม่ได้แยกขาดออกจากกันอย่างเด็ดขาด<sup>21</sup> ยิ่งกว่านั้น การอ่านยังอาจเป็นลักษณะหนึ่งของการขับ การทำความเข้าใจสังคมวิทยาของการท่องจำ-ขับและการเขียน-อ่านในสังคมไทดำจึงเป็นพื้นฐานสำคัญในการทำความเข้าใจทั้งวัฒนธรรมอักษรและมุขปาฐะของชนกลุ่มนี้ ผู้เขียนเสนอว่า ประเพณีวรรณกรรมที่เป็นบทกวีมักเป็นวรรณกรรมที่ได้รับการท่อง-ขับ ส่วนประเพณีวรรณกรรมที่เป็นบทพรรณนามักเป็นวรรณกรรมที่ใช้เขียน-อ่าน วรรณกรรมที่ถูกท่องจำอาจเป็นที่นิยมมากกว่าหรือแพร่หลายในวงกว้างมากกว่า ส่วนวรรณกรรมที่ใช้อ่านและเขียนเพิ่มเติมเป็นสิ่งที่จำกัดเฉพาะที่ และอาจจะถึงกับเป็นสิ่งต้องห้าม สิ่งที่ยังดูน่าแปลกสำหรับสังคมปัจจุบันคือ สำหรับคนไทดำเป็นไปได้ว่า การเขียนเป็นสิ่งที่ไม่จับสั่น ต่อเติมได้ เปลี่ยนแปลงได้ ลบล้างแก้ไขได้ ไม่แน่นอน ในทางตรงกันข้ามการจำเป็นสิ่งที่จับสั่น ไม่ค่อยต่อเติม ไม่ค่อยเปลี่ยนแปลง คงทนกว่า ในที่สุดแล้วจึงกล่าวได้ว่า หนังสือและอักษรแสดงบทบาทในกระบวนการทางสังคมของไทดำอย่างมีชีวิตชีวา ทั้งการท่อง-ขับและการอ่าน-เขียนเป็นกิจกรรมที่สำคัญในการผลิตและเผยแพร่อุดมการณ์สมัยก่อนการปฏิวัติ มีบทบาทสำคัญในการก่อตัวของอุดมการณ์ที่คนไทดำมีส่วนร่วมในพื้นที่ขนาดกว้างก่อนสมัยมีรัฐชาติ หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งได้ว่าทั้งการอ่าน

<sup>20</sup> ส่วนแรกของกว๋ามไต้เมืองมักไม่ค่อยได้รับความสนใจนักในการตีพิมพ์หรือแปลครั้งต่างๆ ยกเว้นที่แปลโดย Cam Trong & Cam Quynh 1960 ส่วนที่รู้จักกันในภาคภาษาอังกฤษ โดย John Hartman (1985) และ James Chamberlain (1977) เป็นเพียงที่กล่าวถึงตำนานกำเนิดโลก ซึ่งเป็นเนื้อหาเพียงไม่ถึง 5% ของเอกสารทั้งหมด นำเสียดายที่สำนวนแปลที่ละเอียดและเปรียบเทียบสำนวนต่างๆ อย่างครอบคลุมของ Cam Trong ใน Dang Nghiem Van (1977) กลับยังไม่ได้ได้รับความสนใจของวงวิชาการประเทศเวียดนาม

<sup>21</sup> Jacques Derrida นักปรัชญาชาวฝรั่งเศสผู้โด่งดังในคริสต์ทศวรรษ 1980s เป็นต้นมาเคยเสนอไว้ว่า ภาษาพูดก็เป็นการเขียนในลักษณะหนึ่ง เพราะต้องบันทึกความทรงจำเกี่ยวกับเสียงและการแยกแยะเสียงไว้ Derrida จึงเสนอให้เราไม่ควรทำดังที่ปรัชญาตะวันตกทำมาโดยตลอด คือการแยกการเขียนกับการพูดให้เป็นคู่ตรงข้ามและให้ความสำคัญกับการพูดในฐานะที่ใกล้ชิดความคิดมากกว่า สำหรับ Derrida ทั้งการพูดและการเขียนในความหมายแคบต่างก็เป็นการเขียนในศาสตร์ที่เรียกว่า grammatology ในทำนองเดียวกัน ผู้เขียนเห็นว่าการท่องและการขับก็อาจจะเรียกได้ว่าเป็นการเขียนในลักษณะหนึ่ง และเราไม่ควรแบ่งแยกระหว่างมุขปาฐะกับอักษรอย่างเด็ดขาดออกจากกัน

เขียนและการท่องเที่ยวเพื่อขับเป็นการผลิตและผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมที่ทรงพลัง ไม่ค่อยไปกว่าการพิมพ์อย่างเป็นทางการเป็นอุตสาหกรรม<sup>22</sup>

**แอบสือसानใต้ (เรียนหนังสือใต้) (ภาคแรก):** การทำสื่อใต้ให้เป็นมาตรฐาน<sup>23</sup>

พรรคคอมมิวนิสต์เวียดนาม ในชื่อแรกว่าพรรคคอมมิวนิสต์แห่งอินโดจีน ก่อตั้งเมื่อปีค.ศ. 1930 ระยะแรกของการก่อตัวของพรรคฯ ทำงานเคลื่อนไหวอย่างประสบความสำเร็จในภาคเหนือและตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศ โดยได้รับความร่วมมือทั้งจากชนชาวเวียดนาม (หรือ Kinh) และจากชนกลุ่มน้อยหลายกลุ่มในที่สูง จนกระทั่งราวคริสต์ทศวรรษ 1940s จึงค่อยๆ มาทำงานในภาคตะวันตกเฉียงเหนือ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในถิ่นฐานของกลุ่มชนไทดำ<sup>24</sup> ในกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองอย่างใหญ่หลวงดังกล่าว เราจะเห็นบทบาทสำคัญของสื่อใต้ในการก่อตัวของรัฐชาติเวียดนามสมัยใหม่ อาศัยโครงสร้างที่เข้มแข็งของวัฒนธรรมการใช้หนังสือในสังคมประเพณี รัฐสมัยใหม่ก่อตัวขึ้นมาโดยปรับเปลี่ยนปัจจัยการผลิตและความสัมพันธ์ของการรู้และใช้อักษรในท้องถิ่นกลุ่มชนไท เพื่อรับใช้อุดมการณ์ของจินตนาการชุมชนแบบใหม่ อย่างไรก็ตามรัฐหยุดสอนสื่อใต้มาเป็นเวลาร่วม 30 ปี จนกระทั่งตั้งแต่คริสต์ทศวรรษ 1990s ถึงปัจจุบัน จึงเริ่มมีการก่อตัวของกระแสการเรียนการสอนสื่อใต้ในอันเป็นการรื้อฟื้นสื่อใต้ ผู้เขียนเห็นว่าการรื้อฟื้นดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงการต่อรอง ผ่อนปรน และผสมผสานกันของวัฒนธรรมอักษรแบบเก่าและแบบใหม่

ประวัติศาสตร์ของนโยบายและการดำเนินนโยบายต่อสื่อใต้แบ่งออกได้เป็น 4 ระยะ (1) สื่อใต้กับการต่อสู้อาณานิคมปี ค.ศ. 1930s – 1940s (2) ปฏิรูปสื่อใต้เพื่อกำจัดการไม่รู้หนังสือปี ค.ศ. 1953 – 1969 (3) หยุดสอนสื่อใต้ “ชั่วคราว” ปี ค.ศ. 1970s – 1990s (4) การรื้อฟื้นสื่อใต้ ปี ค.ศ. 1990s – 2000s

ทศวรรษ 1930s – 1940s ช่วงของการเคลื่อนไหวของพรรคฯ ในพื้นที่ภาคตะวันตกเฉียงเหนือ สื่อใต้มีบทบาทสำคัญในการสื่อสารระหว่างกลุ่มการเมืองใหม่ในท้องถิ่นกับพรรคฯ ลักษณะพิเศษประการหนึ่งของการเคลื่อนไหวของ

<sup>22</sup> การท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญในประวัติศาสตร์การก่อตั้งรัฐชาติเวียดนามสมัยใหม่เช่นกัน การท่องเที่ยวเคยถูกใช้ในฐานะเดียวกับการพิมพ์ในการส่งทอดข่าวสารของนักปฏิวัติที่ถูกคุมขังในคุกสมัยเวียดนามกำลังต่อสู้กับอาณานิคมฝรั่งเศส คริสต์ทศวรรษ 1930s – 1940s โปรดดู Peter Zinoman (2001:227)

<sup>23</sup> นอกจากหนังสือ การสนทนากับชาวบ้านและนักวิชาการท้องถิ่น และเอกสารต่างๆ ที่ตีพิมพ์เผยแพร่ เนื้อหาส่วนใหญ่ของตอนนี้สรุปมาจากแฟ้มต่างๆ ในเอกสารชุด “Khu tu tri Tay Bac” (เขตปกครองตนเองภาคตะวันตกเฉียงเหนือ) ณ Trung tam Luu tru Quoc gia III (หอจดหมายเหตุแห่งชาติ 3) เอกสารที่ผู้เขียนเลือกมาอ่านเป็นภาษาเวียดนามและไทดำ มีจำนวนนับพันหน้า มีสาระและลีลาที่น่าสนใจมากมาย นอกจากตัวนโยบายเอง เอกสารแสดงให้เห็นการต่อรองและถกเถียงกัน เพื่อค่อยๆ เปลี่ยนแปลงระบบการเขียน อักษร และตัวอักษรอย่างน่าสนใจ นับเป็นตัวอย่างที่เห็นได้ชัดถึงความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดของการเมือง ภาษา และอักษร เสียดยที่ผู้เขียนไม่มีโอกาสนำเสนอรายละเอียดดังกล่าวให้เห็นได้ในที่นี้

<sup>24</sup> แน่นอนว่าการ ค่อยๆ เข้ามาทำงาน ดังกล่าวไม่ได้เป็นกระบวนการง่ายๆ หลายคนเข้าใจคร่าวๆ เพียงว่าชนไทดำสนับสนุนพรรคคอมมิวนิสต์ในขณะที่ชนไทขาวสนับสนุนฝรั่งเศส (ตัวอย่างเช่น Jean Michaud 2000) อันที่จริงมีไทดำมากมายที่สนับสนุนฝรั่งเศส และมีไทขาวอีกจำนวนมากที่สนับสนุนพรรคฯ สำหรับผู้เขียนแล้ว การทำความเข้าใจการเคลื่อนไหวของพรรคฯ เพื่อต่อสู้กับเจ้าอาณานิคมในภูมิภาคนี้ในช่วงทศวรรษ 1940s จำเป็นต้องเข้าใจความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในภาคนี้ของเวียดนามช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ถึงต้น 20 ทำความเข้าใจการต่อรองระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์หลัก กลุ่มชาติพันธุ์ย่อย และกลุ่มการเมืองต่างๆ ในภาคตะวันตกเฉียงเหนือของเวียดนาม ตลอดจนเข้าใจธรรมชาติของการเมืองระหว่างเมืองกลุ่มชนไทก่อนสมัยใหม่ อย่างไรก็ตามผู้เขียนจำเป็นต้องระมัดระวังละเอียดดังกล่าวนำเสนอในโอกาสอื่น สำหรับงานเขียนประวัติศาสตร์ไทดำสมัยใหม่ ผู้เขียนอยากให้ตรวจสอบหนังสือในภาคภาษาเวียดนาม เช่น Cam Trong (1978:476-586), Ban Tuyen giao Tinh uy Son La (2000), Ban Chap hanh Dang bo Dang con san Viet Nam Tinh Son La (1994) เป็นต้น

พรรคฯ ในพื้นที่นี้คือ กำลังสำคัญของการเคลื่อนไหวเป็นนักโทษการเมืองคนสำคัญๆ ที่ถูกย้ายมาซึ่งคุกที่จังหวัดเชอนลา แทนที่จะเป็นแหล่งขัดเกลาอุดมการณ์ของพวกเขาต่อต้านระบอบ นักโทษการเมืองดังกล่าวกลับแปลงคุกเชอนลาให้เป็น “โรงเรียนแห่งการปฏิวัติ” ที่ทรงพลัง<sup>25</sup> นอกจากถ่ายทอดความรู้และอุดมการณ์ทางการเมืองด้วยภาษาเวียดนามแล้ว ภาษาและอักษรใต้ยังเป็นสื่อที่สำคัญอย่างยิ่งสำหรับการทำงานกับคนในท้องถิ่นเชอนลา เพราะในระบอบนั้นคนรู้ภาษาเวียดนามมีเป็นจำนวนน้อย เฉพาะชนชั้นปกครองและปัญญาชนรุ่นใหม่เท่านั้นที่รู้หนังสือและอาจจะรู้ภาษาเวียดนามและฝรั่งเศส ในคุกเชอนลาเองจึงมีนักปฏิวัติชาวเวียดนามที่เรียนภาษาและอักษรด้วยตนเองจนถึงระดับสามารถแต่งบทกวีภาษาใต้สื่อสารกับในท้องถิ่นได้<sup>26</sup>

นอกการรื้อฟื้นหลายทศวรรษ 1930s ถึงต้น 1940s เริ่มมีการรวมกลุ่มกันของปัญญาชนใต้ดำ แรกเริ่มเดิมทีมีขบวนการเรียกชื่อว่า “หมู่นม” (หมู่นมสาว) หรือบางคนว่าชื่อ “หมู่นมจื่อเดียว” (หมู่นมสาวใจเดียว) ว่ากันว่าขบวนการนี้เป็นปัญญาชนนมสาว“ผู้ใต้”ทั้งสิ้น รวมตัวกันเพื่อเรียนสื่อใต้ ช่วยเหลือกันในด้านต่างๆ มีการพบปะกัน แต่งบทกวีเอาไว้ขับร้องยามรวมกลุ่มกัน ภายหลังมามีกลุ่มปัญญาชนนมสาวที่เริ่มนำแนวทางของพรรคฯ มาจัดตั้งกลุ่ม หนังสือประวัติศาสตร์ของพรรคฯ กล่าวถึงกลุ่มหลังนี้ว่ามีชื่อเป็นไต่ว่า “หมู่นมเจ็ดเมือง” (หมู่นมสาวกู้เมือง) เชื่อกันว่ามีแกนนำในกลุ่มแรกหลายคนที่ถูกกลืนไปเป็นแกนนำในกลุ่มหลัง ขบวนการนมสาวกู้เมืองเคลื่อนไหวอย่างแข็งขันในการขยายกลุ่ม จัดตั้งเครือข่ายและทำงานประสานกับนักปฏิวัติทั้งที่อยู่ในคุกเชอนลาและในส่วนอื่นๆ ของภาคเหนือ<sup>27</sup> จนในปีค.ศ. 1941 กองทัพญี่ปุ่นขึ้นมาถึงภาคตะวันตกเฉียงเหนือของเวียดนาม และกองกำลังของฝรั่งเศสหนีขึ้นไปประเทศจีน ทำให้บรรดานักโทษการเมืองออกจากคุกมาได้โดยปริยาย ระบอบนี้หมู่นมสาวกู้เมืองยังรวมตัวกันทำงานทางอุดมการณ์ ภายใต้การนำของพรรคฯ ปัญญาชนกลุ่มนี้ออกหนังสือพิมพ์ “ลักเมือง” (ลักเมือง) (Bao Lac Muong)<sup>28</sup> เป็นหนังสือพิมพ์ที่เขียนด้วยลายมือ มีสองภาษาสองอักษร คือไต่ดำและเวียดนาม เนื้อหาเป็นการต่อต้านญี่ปุ่นและเผยแพร่อุดมการณ์ของพรรคฯ หมู่นมสาวกู้เมืองมีบทบาทอย่างยิ่งต่อการเคลื่อนไหวในภาคตะวันตกเฉียงเหนือ และเป็นฐานทางการเมืองที่สำคัญในกรณีสนับสนุนการต่อสู้ขับไล่ฝรั่งเศสจนได้ชัยชนะที่เชอนลาในปี 1952 และที่เถียนเบียนผู้ในปี 1954

(รูป Bao Lac Muong)

ความสำคัญของภาษาและสื่อใต้ในช่วงของการปฏิวัติมีส่วนสำคัญในการสานต่อนโยบายการสนับสนุนให้มีการใช้สื่อใต้อย่างกว้างขวางหลังสงครามเถียนเบียนผู้ (1954) ระเบียบสื่อใต้อย่างกว้างขวาง ทั้งในระบบการศึกษาผู้ใหญ่นอกโรงเรียนและการศึกษาของเด็กนักเรียนในโรงเรียน ตลอดจนการพิมพ์บทกวีปลุกใจในรูปหนังสือ

<sup>25</sup> การศึกษาถึงระบบคุกและหลังเคลื่อนไหวทางการเมืองจากนักโทษการเมืองในคุกทั่วเวียดนามสมัยอาณานิคม ดูรายละเอียดได้จาก Zinoman (2001)

<sup>26</sup> Bao tang Cach mang Viet Nam (1993:324-5)

<sup>27</sup> ผลงานที่จารึกไว้ว่าเป็นวีรกรรมยิ่งใหญ่ของสมาชิกกลุ่ม คือการที่ “ลือ วัน ลา” (Lo Van Gia) ช่วยเหลือ 4 แกนนำนักปฏิวัติหนีคุกและนำทางลงไปถึงเขตอิทธิพลของพรรคฯ ได้สำเร็จ อย่างไรก็ตามหลังจากการกิจสำเร็จ ลือวันลาถูกฝ่ายฝรั่งเศสสังหารในเมืองเชอนลา ใกล้หมู่บ้านที่เป็นบ้านเกิดตนเอง ส่วนงานในภาคภาษาไทยที่เพิ่งพิมพ์ออกมาล่าสุดมีข้อมูลที่ผิดพลาดอย่างร้ายแรงหลายจุด โดยเฉพาะข้อมูลประวัติศาสตร์สมัยใหม่ นำแปลกใจที่ผลงานถูกเรียกว่าเป็นงานประวัติศาสตร์แต่ออกตัวว่าผู้วิจัยไม่เชี่ยวชาญในวิธีวิจัยทางประวัติศาสตร์

<sup>28</sup> ผู้เขียนตรวจสอบกับบรรดาภัณฑารักษ์หลายท่าน จนได้ความแน่ชัดว่าปัจจุบันหนังสือพิมพ์ที่เขียนด้วยลายมือนี้อยู่ที่พิพิธภัณฑ์ประจำจังหวัดเชอนลา แต่ไม่มีใครยืนยันแน่ชัดว่าเป็นต้นฉบับหรือสำเนา มีจำนวนเท่าไร สภาพเป็นอย่างไร ทราบแต่ว่าจังหวัดยังไม่อาจตัดสินใจได้ว่าจะให้สำนักวิจัยเข้าอ่านหรือไม่ ที่น่าแปลกใจคือจนถึงปัจจุบันนี้ยังไม่มีการศึกษาเอกสารนี้แม้โดยนักวิชาการเวียดนามเอง ปัจจุบันพิพิธภัณฑ์เชอนลามีบางส่วนของหนังสือพิมพ์ลักเมืองมาถายรูปเป็นสำเนา จัดแสดงบริเวณที่เคยเป็นคุกเชอนลาสมัยฝรั่งเศสปกครอง

pocketbook การพิมพ์หนังสือพิมพ์ด้วยสื่อได้ การทำป้ายรณรงค์และเขียนเอกสารราชการด้วยสื่อได้ อย่างไรก็ตาม การใช้สื่อได้ในระบบการศึกษาเป็นเพียงการใช้ในระดับประถมศึกษา หลังประถมศึกษาจึงค่อยๆ ให้เรียนภาษาเวียดนามเป็นหลัก ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1953 – 1969 การปฏิรูปและใช้สื่อได้จึงเป็นขบวนการที่ยิ่งใหญ่และจริงจังมาก เริ่มตั้งแต่การตั้งทีมวิจัย “สื่อได้เก่า” (Chu Thai Cu “อักษรได้เก่า”) ในท้องถิ่นต่างๆ การศึกษาระบบการเขียนและระบบเสียงในภาษาและอักษรได้ในถิ่นต่างๆ เก็บรวบรวมเอกสารเก่าที่เขียนด้วยสื่อได้ จนนำมาสู่การประชุมหลายครั้งเพื่อปฏิรูปตัวอักษรได้ กระทั่งในปี ค.ศ. 1953 ได้เผยแพร่สื่อได้สมัยใหม่อย่างเป็นทางการเป็นครั้งแรก เรียกชื่อว่า “สื่อได้ทองเหลือง” (Chu Thai Thong Nhat หรือ อักษรไทแห่งเอกภาพ) นำมาใช้ทั้งในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียนในปี 1956 จนกระทั่งปี 1960 เป็นต้นมาจึงมีการปฏิรูปอักษรได้อีกครั้ง เรียกอักษรชุดนี้ว่า “สื่อได้เปลี่ยนแปลง” (Chu Thai Cai Tien หรือ อักษรไทปฏิรูป) และนำมาใช้ทั้งในและนอกระบบโรงเรียนในปี 1962<sup>29</sup>

(รูปอักษรทั้งสองชุด)

(รูปป้ายรณรงค์ที่ถ่ายมาจากพิพิธภัณฑ์ปฏิวัติ ฮานอย)

ลักษณะสำคัญของสื่อได้ทั้งสองชุดนี้คือ การใช้อักษรได้ดั้งเดิมเป็นพื้นฐานในการปฏิรูป อักษรทั้งสองชุดแตกต่างกันอย่างสำคัญตรงที่สื่อได้เปลี่ยนแปลงนำเอาสระและวรรณยุกต์ทั้งหมดมาไว้บรรทัดเดียวกัน อย่างไรก็ตาม ลักษณะร่วมกันของสื่อได้ทองเหลืองและสื่อได้เปลี่ยนแปลงได้แก่ การทำอักษรให้อ่านเขียนง่ายขึ้น แบ่งแยกความแตกต่างของตัวอักษรให้ชัดเจนขึ้น นำเอาระบบการเขียนที่เว้นวรรคระหว่างคำ และมีเครื่องหมายวรรคตอนมาใช้ รวมทั้งคิดระบบการเขียนวรรณยุกต์ขึ้นมาจากที่ไม่เคยมีเครื่องหมายวรรณยุกต์มาก่อน ที่สำคัญที่สุดคือการปฏิรูปอักษรทั้งสองครั้งได้ทำให้การเขียนและการอ่านสื่อได้วางอยู่บนมาตรฐานเดียวกัน ใช้อักษรชุดเดียวกัน ใช้วิธีการสะกดแบบเดียวกัน ออกเสียงตามเสียงมาตรฐานเดียวกัน ทั้งทั้งภาคตะวันตกเฉียงเหนือของเวียดนาม ทั้งนี้เพื่อสร้างเอกภาพของสื่อได้ในระบบการศึกษามาตรฐานและการศึกษาเพื่อมวลชน

อย่างไรก็ดี การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการเขียนอักษรไม่ได้เป็นไปด้วยเหตุผลทางวิชาการ หรือเพื่อเหตุผลทางการศึกษาเท่านั้น และการนำสื่อได้ที่ได้รับการปฏิรูปแต่ละครั้งมาใช้ก็ไม่ได้เป็นไปอย่างราบรื่น หรือยินยอมพร้อมใจจากทุกๆ ฝ่ายหรือทุกๆ ท้องถิ่น เอกสารของทางราชการเองบันทึกให้เห็นว่า การนำสื่อได้สมัยใหม่มาใช้เต็มไปด้วยความขัดแย้งและการต้อรองกันในระดับต่างๆ ทั้งระหว่างท้องถิ่นด้วยกันเองและระหว่างท้องถิ่นกับส่วนกลาง โดยเฉพาะความขัดแย้งกันเรื่องอักษรและสำเนียงมาตรฐาน จนในที่สุดปี 1969 เป็นต้นมาจึงหยุดการใช้อักษรได้ทั้งสองข้างต้นในการเรียนการสอนที่เป็นทางการ และสนับสนุนให้มีการคิดค้นอักษรได้แบบใหม่ตามรูปอักษรแห่งชาติเวียดนาม (Quoc Ngu) เรียกอักษรชุดนี้ว่า “สื่อได้ใหม่” (Chu Thai Moi “อักษรไทใหม่”) โดยในระหว่างนี้อาจใช้สื่อได้เก่าของแต่ละท้องถิ่นตามความจำเป็น

สำหรับการวิจารณ์จากท้องถิ่น สื่อได้ทองเหลืองเมื่อออกมาสู่สาธารณะในปี 1955 ถูกโจมตีอย่างมาก จนกระทั่งถูกระงับใช้เป็นอักษรมาตรฐานของคนไททุกถิ่นในตะวันตกเฉียงเหนือไปตั้งแต่ปี 1956 และด้วยเหตุนี้เองที่นำมาสู่การปฏิรูปครั้งที่สอง แต่สื่อได้เปลี่ยนแปลงก็ถูกวิจารณ์อีกเช่นกัน จนกระทั่งเลิกใช้ไปในปี 1969 ในการเปลี่ยนแปลงทั้งสองครั้ง แรงผลักดันสำคัญได้แก่การที่อักษร สำเนียง และบางส่วนของวรรณกรรมถิ่นไทดำถูกนำมาใช้เป็นมาตรฐานในการสร้างอักษรมาตรฐาน ในการปฏิรูปทั้งสองครั้ง แม้ว่าจะมีนักวิชาการจากท้องถิ่นต่างๆ มามีส่วนร่วม แต่ชุดอักษร สำเนียง และวรรณกรรมไทดำได้รับการยกขึ้นเป็นมาตรฐาน ด้วยเหตุผลที่คณะจัดทำอ้างว่า อักษรและสำเนียง

<sup>29</sup> พร้อมๆ กับการปฏิรูปสื่อได้ อักษรม้ง (Hmong) และอักษรไต (Tay) ก็ได้รับการประดิษฐ์ขึ้นมาและใช้สอนในโรงเรียน อักษรทั้งสองอาศัยอักษรแห่งชาติ (quoc ngu) เป็นฐานในการประดิษฐ์

ไทดำเป็นอักษรและสำเนียงที่มีคนในภาคตะวันตกเฉียงเหนือใช้มากที่สุด เป็นถิ่นที่วรรณกรรมมีพัฒนาการสูงที่สุด และเป็นถิ่นที่มีพัฒนาการทางเศรษฐกิจและการเมืองสูงที่สุด อย่างไรก็ตาม เหตุผลที่อักษร สำเนียง และวรรณกรรมไทดำถูกนำมาใช้เป็นมาตรฐานยังมาจากเหตุผลทางการเมือง เอกสารราชการระบุว่า เป็นเพราะกลุ่มชนไทดำเป็นกลุ่มชนที่มีประวัติศาสตร์ทางการเมืองที่ใกล้ชิดกับพรรคฯ และมีส่วนสำคัญกับการต่อสู้กับเจ้าอาณานิคมมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งมากกว่าไทขาว

อีกเงื่อนไขหนึ่งที่ทำให้การใช้สื่อได้อย่างกว้างขวางถูกยกเลิกไปน่าจะมาจากความต้องการของส่วนกลางเอง โดยเฉพาะการใช้สื่อได้ในระบบโรงเรียน นักการศึกษาจากส่วนกลางมักให้ความเห็นว่าการเรียนทั้งสื่อได้ภาษาใต้และภาษา – อักษรกลาง (Chu va Tieng Pho Thong ซึ่งก็คือภาษาและอักษรเวียดนามนั่นเอง) จะทำให้การเรียนภาษาเวียดนามเป็นไปอย่างเชื่องช้า และนักเรียนมักต้องใช้เวลาเรียนนานกว่าการเรียนภาษาเวียดนามที่ตั้งแต่ปีแรกๆ ตามหลักสูตร การนำสื่อได้มาใช้สอนในโรงเรียนเป็นการนำมาสอนใช้ชั้นประถมต้น 5 ปี หลังจากนั้นสื่อได้และภาษาใต้จะค่อยๆ ถูกแทนที่ด้วยอักษรและภาษาเวียดนาม ในระยะแรกนั้นนักการศึกษากลัวกันว่า ตามทฤษฎีแล้วการเรียนภาษาแม่ก่อนจะเป็นการเรียนที่ได้ผลดีกว่า แต่ในภายหลังกลับเห็นว่า การเรียนแบบดังกล่าวจะเป็นการประวิงเวลาทำให้นักเรียนที่ไม่ได้ใช้ภาษาเวียดนามเป็นภาษาแม่ เรียนรู้ภาษาเวียดนามช้าเกินไป

กล่าวได้ว่า กระบวนการของการปฏิรูปสื่อได้เป็นกระบวนการแทนที่ชุมชนการใช้ภาษา อักษร และวรรณกรรมแบบเก่า ด้วยชุมชนการใช้ภาษา อักษร และวรรณกรรมแบบใหม่ กล่าวคือ ชุมชนไทแดง ไทดำ ไทขาว ถูกแทนที่ด้วยชุมชนคนไทในเขตปกครองตนเองภาคตะวันตกเฉียงเหนือ (Khu tự trị Tây Bắc) ของเวียดนาม ภายใต้ชุมชนที่ใหญ่กว่าคือประเทศเวียดนาม<sup>30</sup> การแทนที่ชุมชนภาษา – อักษร – วรรณกรรมสมัยก่อนปฏิวัติด้วยชุมชนภาษา – อักษร – วรรณกรรมที่มีมาตรฐานเดียวกันดังกล่าว สอดคล้องกันกับการแทนที่การจัดการปกครองแบบ “เมือง” ด้วยรัฐชาติ การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญคือ ความพยายามที่จะลดความสำนึกร่วมของท้องถิ่นขนาดเล็ก ด้วยระดับความเป็นท้องถิ่นที่ใหญ่ขึ้น จากคนไทขาว – คนไทดำ – คนไทแดง มาเป็น “คนไทในภาคตะวันตกเฉียงเหนือของเวียดนาม” แทนที่จะเป็นความสำนึกร่วมของชุมชนที่ไม่มีศูนย์กลางอย่างชัดเจน ชุมชนภาษา – อักษร – วรรณกรรมแบบใหม่มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการสร้างความสำนึกร่วมกันที่มีศูนย์กลางที่ชัดเจนอยู่ที่กรุงฮานอย ในชุมชนทางการเมืองที่ทุกคนมีสัญชาติเดียวกันคือสัญชาติเวียดนาม (dan toc Viet Nam)<sup>31</sup>

#### แอ็บสือसानใต้ (ภาคสอง): “ท้องถิ่น” กับการรื้อฟื้นสื่อได้

เท่าที่ผู้เขียนตรวจสอบได้ ตั้งแต่ปีค.ศ. 1995 เป็นต้นมามีโครงการสอนสื่อได้ในท้องถิ่นต่างๆ อยู่เกือบ 10 โครงการ โครงการเหล่านี้เน้นสอนให้คนที่ใช้ภาษาไทยเป็นภาษาแม่ สอนให้ผู้ใหญ่เป็นหลัก มีเพียงโครงการที่จังหวัดแทงหวาปี 1995 และจังหวัดหว่าบิ่งปี 2003 ที่ดำเนินการภายใต้การแนะนำดูแลของโครงการไทศึกษา มหาวิทยาลัยแห่งชาติฮานอย โครงการอื่นๆ ดำเนินการโดยท้องถิ่นเอง โดยได้เงินสนับสนุนจากองค์กรระหว่างประเทศผ่านรัฐ และ

<sup>30</sup> ชุมชนภาษา – อักษร – วรรณกรรมไทแดงในแทงหวา (Thanh Hoa) หว่าบิ่ง (Hoa Binh) เหงะฮาน (Nghe An) ไม่ได้เข้าร่วมในกระบวนการปฏิรูปอักษรดังกล่าว และไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของเขตปกครองตนเองภาคตะวันตกเฉียงเหนือ

<sup>31</sup> คำว่า dan toc (จีนตบ) ในภาษาเวียดนามถูกใช้ทั้งในความหมายที่แปลว่า กลุ่มชาติพันธุ์ (ethnicity) และ สัญชาติ (nationality) ในทางวิชาการมีความพยายามจะใช้คำว่า toc nguoi (ตบเหงือย) ในกรณีที่จะพูดถึงกลุ่มชาติพันธุ์ แต่ในภาษาราชการและภาษาชาวบ้านทั่วไป คำว่า toc nguoi ยังไม่เป็นที่รู้จัก เกี่ยวกับคำ dan toc มีเกร็ดที่น่าสนใจคือนักวิชาการญี่ปุ่นยืนยันตรงกันหลายท่านว่า คำว่า dan toc เป็นคำในภาษาญี่ปุ่น เวียดนามยืมมาจากภาษาจีน ซึ่งยืมมาอีกต่อหนึ่งจากภาษาญี่ปุ่น

เป็นโครงการในท้องถิ่นภาษา - อักษร - วรรณกรรมไทดำ สำหรับโครงการในถิ่นไทดำ แม้ว่าแต่ละที่ต่างก็อ้างว่าใช้ “สื่อได้เก่า (ก่อน 1953)” เมื่อดูวิธีการเขียนให้ละเอียดแล้วผู้เขียนเห็นว่า เป็นชุดอักษรที่ใช้ใกล้เคียงกับ “สื่อได้โลงเลียน (1953 - 1956)” มากกว่า ที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งคือการใช้วรรณยุกต์ มีการนำสัญลักษณ์ที่คล้ายไม้เอกและไม้โท ในภาษาไทยปัจจุบันมาใช้ใส่ในตำแหน่งเดียวกับที่ภาษาไทยใช้ อย่างไรก็ตาม ในที่นี้ผู้เขียนเลือกนำโครงการในถิ่น “ไทแดง” มาเสนอ เนื่องจากการรื้อฟื้นสื่อได้ในถิ่นที่เป็น “ชายขอบ” ของการเรียนการสอนสื่อได้ในยุคสมัยใหม่ น่าจะช่วยให้เราเห็นประเด็นความเป็นท้องถิ่นของการใช้สื่อได้และรื้อฟื้นสื่อได้ต่างออกไป

ผมได้ยินมาว่าเมื่อราวปีค.ศ. 1995 มีการสอนสื่อได้ที่จังหวัดแทงหวา เมื่อได้มีโอกาสมาแทงหวาอีกครั้งในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 2002 ผมจึงรู้สึกตื่นเต้น ว่าจะได้ไปเสาะหาเรื่องราวการเรียนการสอน เอกสารประกอบการเรียน และสอบถามว่าในขณะนี้ยังมีการเรียนการสอนกันหรือไม่ ขณะอยู่บนรถตู้ที่หัวหน้าคณะนักวิจัยเข้ามา ผมนั่งอ่านหนังสือเกี่ยวกับคนไทในแทงหวาอย่างกระโดดกระเดก เพราะด้วยความเกรงใจบรรดาลูกทีมวิจัยที่มาทำงานให้หัวหน้านักวิจัย ในขณะที่ผมขอติดรถมาฟรี ผมจึงอาสา นั่งเบาะสุดท้ายไปกับกระบะปาลังรถ อ่านมาถึงหน้าท้ายๆ มีตัวอย่างอักษรไทแทงหวา เขียนโดยนักวิชาการท้องถิ่นคนที่คณะของพวกเราจะต้องไปพบและร่วมงานด้วย ลูกทีมนักวิจัยหันมาถามว่าผมอ่านได้ไหม ผมอ่านออกบ้าง ไม่ออกบ้าง แต่ดูอักษรแล้วเหมือนเขียนไม่เก่งนัก และมีการใช้เครื่องหมายวรรณยุกต์แบบ “สื่อได้เปลี่ยนแปลง (1962 - 1969)” จึงเกรงว่าจะไม่ได้รู้เรื่องราวเกี่ยวกับการเรียนสื่อได้ที่นั่นนัก

แทงหวาอากาศร้อน ร้อนกว่าที่เขื่อนลาในเดือนเดียวกัน หลังจากได้พบเจ้าหน้าที่ตอนเช้า ตกบ่ายจึงได้พบ *हांกนาม* (ชื่อสมมุติ) ที่ *เมืองคอง* (ชื่อสมมุติ) แต่ก็ยังไม่มีเวลาสนทนากันมากนัก เพราะคณะมากันหลายคนจึงกันถามโน่นถามนี่ ถึงตอนเย็นจึงได้พบกับ *हांกนาม* อีกที *हांกนาม* อายุราวๆ 40 ท่านตัวผอมเล็ก ผิวคล้ำ เป็นคนดูยิ้มแย้มแจ่มใส สนุกสนานตลอดเวลา แรกๆ ท่านก็ยังไม่สนใจสนทนากับผม แต่พอรู้ว่าผมศึกษาเรื่องสื่อได้ ท่านยกมือขึ้นจับบีบมือผมแน่น บอกด้วยภาษาไทยสำเนียงที่ผมฟังไม่ถนัดว่า “เราพวกเดียวกัน” ในวันต่อมาเมื่อได้พบท่านอีก ผมจึงถามไถ่ท่านเรื่องการเรียนสื่อได้เมื่อปี 1995 *हांกนาม* เล่าว่าท่านเป็นผู้หนึ่งที่ได้เรียนตอนนั้น หลังจากนั้นไม่มีการสอนอีก ท่านได้แต่ศึกษาเองเพิ่มเติม ท่านให้ความเห็นเพิ่มเติมว่า ขณะนั้นมีการสอนแต่อักษรไทแบบใหม่ ซึ่งสร้างขึ้นโดยใช้อักษรไทดำเป็นพื้นฐาน มีนักวิชาการจากส่วนกลางได้แก่โครงการไทศึกษาเวียดนาม มหาวิทยาลัยแห่งชาติฮานอย จัดเตรียมแบบเรียนให้และมาถ่ายทอดให้นักวิชาการท้องถิ่น ท่านให้ความเห็นเสริมว่าหากจะมีการสอนอีกในอนาคตควรจะนำอักษรไทของเมืองคองเองมาสอน

อย่างไรก็ดี สำหรับผมเอง การไปแทงหวาคราวนั้นนับเป็นครั้งแรกที่ได้ไปสัมผัส ว่ายังมีคนรู้จักและสนใจศึกษาสื่อได้ในท้องถิ่นอยู่ โดยเฉพาะในท้องถิ่นที่อยู่นอกถิ่นไทดำและไทขาวที่จังหวัดเขื่อนลาและจังหวัดลายเจิว นอกจาก *हांกนาม* ผมยังพบคนหนุ่มอายุ 25 ปีอีกคน ที่สนใจอยากเรียนสื่อได้แทงหวา เขาว่าได้เรียนกับผู้เฒ่าท่านหนึ่ง เพราะหาไม่ตีที่ผู้เฒ่าท่านนั้นจากไปเสียเมื่อปีกลาย หนุ่มคนนี้จึงมีแต่ลายมือเขียนประโยคสั้นๆ เก็บอยู่ในสมุดบันทึกเขายังพกพาใ้ช้อยู่ ผมขอเขาดู แน่نونว่าผมอ่านไม่ออก ได้แต่ถ่ายรูปเก็บไว้

จนกระทั่งมาถึงเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 2003 เป็นเดือนที่ผมรออย่างใจจดใจจ่อ เพราะได้ยินมานานแล้วว่า จะมีการเปิดชั้นเรียนสื่อได้ที่จังหวัดนว่าบิง ที่อำเภอที่เป็นที่รู้จักกันดีคือ *ตามเจิว* (ชื่อสมมุติ) ผมรู้ชื่อนี้เพราะเคยอยู่ได้รู้จักเป็นอย่างดีกับเจ้าหน้าที่ระดับสูงของโครงการไทศึกษาเวียดนาม เจ้าหน้าที่เล่าว่าการสอนสื่อได้คราวนี้เป็น การเปิดสอนอย่างเป็นทางการ โดยมีโครงการไทศึกษาเวียดนามเป็นหัวแรงสำคัญ ผมเลยขอติดตามไปพิธีเปิดด้วย คิดว่าแม้จะไม่ได้เห็นอะไรมากนักก็คงจะได้เห็นบ้างว่า ทางท้องถิ่นเขาให้ความสำคัญกับโครงการไทศึกษาฯ จริงจังแค่ไหน

อย่างไรก็ดี เหตุการณ์ที่ทำให้รู้สึกตื่นเต้นกับการไปตามเจิวมากยิ่งขึ้นคือ การที่ตนเองเข้าไป “มีส่วนร่วม” กับการเตรียมเอกสารประกอบการสอน

การสอนสื่อใต้ที่ตามเจิวจะเริ่มขึ้นในวันที่ 1 มิถุนายน พ.ศ. 2546 เป็นการสอนนอกระบบโรงเรียน ผู้เรียนเป็นเจ้าหน้าที่ของอำเภอ และครูประจำโรงเรียนในท้องถิ่น ทั้งหมดราว 60 คน เกือบทุกคนเป็นคนที่พูดภาษาไทยท้องถิ่นนี้เป็นภาษาแม่ ระยะเวลาที่จะใช้สอนคือราว 6 เดือน เดือนละ 4 คาบ ในวันหยุดราชการ เป็นการเรียนเสริมโดยสมัครใจ เพื่อให้ทันกับการนี้ ทางโครงการไทศึกษาฯ ต้องเตรียมเอกสารประกอบการสอนส่งไปให้ทางอำเภอก่อน วันที่ 13 พฤษภาคม พ.ศ. 2546 ผมไปหาครูแสง ผู้มีส่วนสำคัญในการจัดเตรียมเอกสารครั้งนี้ ผมได้ยินว่าท่านกำลังยุ่งมากและต้องการข้อมูลเพิ่มเติมเพื่อเตรียมเอกสารประกอบการเรียนการสอน ผมเลยหาเอกสารบางอย่างที่อาจจะช่วยท่านได้บ้าง นำไปให้ท่านที่เรือนท่าน ครูแสงอายุ 70 ได้แล้ว แต่สิ่งที่ท่านทำให้ผมทั้งได้ตลอดคือความกระตือรือร้น และมีชีวิตชีวาอยู่ตลอดเวลาของท่าน ท่านไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อยกับการคุยเรื่องงาน เรื่องวิชาการ ผมไปถึงเรือนท่านมาทักทาย แล้วก็หายเข้าไปในห้องทำงานเล็กๆ ที่เป็นทั้งห้องนอนหลานชายและเป็นที่วางโต๊ะทำงานเล็กๆ กระดาษรัดของท่านครูแสงหอบเอกสารปึกหนึ่งออกมาให้ผมดู บอกว่าเป็นต้นฉบับลายมือเอกสารประกอบการสอน ที่ท่านเองกับทางมหาวิทยาลัยแห่งชาติจะนำไปให้ทางอำเภอตามเจิววันที่ 19 พฤษภาคม เพื่อทางนั้นได้ไว้ใช้อ้างอิง ท่านยื่นมาพร้อมกับถามผมว่า “ช่วยอะไรหน่อยได้ไหม ช่วยเขาหนังสือนี้ไปเขียนให้หน่อย เวลานี้ครูงานเยอะมาก” ผมตอบว่า “ได้ครับ แต่เกรงว่าจะเขียนไม่สวย จะให้ไปถ่ายเอกสารแล้วครูเก็บต้นฉบับไว้ไหม” ท่านว่า “มึงก้อเข้าไปอี (มึงเอาต้นฉบับไปเลย) แต่ต้องให้เสร็จภายในวันที่ 17 พฤษภาคมนี้ละ”

กลับมาถึงผมนั่งคิดหาวิธีอยู่นานว่าจะเขียนอย่างไรให้ตัวหนังสือสม่ำเสมอ ขนาดอักษรโตพอสมควร และพอเหมาะกับหน้ากระดาษ ตามคำแนะนำของครู ประกอบกับขณะนั้นกำลังมีงานที่ต้องสะสางที่หอจดหมายเหตุแห่งชาติ ถึงวันที่ 15 แล้วผมเลยยังเขียนไปได้ไม่ถึง 10 หน้าของทั้งหมดรวม 30 หน้า เมื่อยมือกับไหล่ไปหมด นึกไม่ออกเลยว่าสมัยที่เขาทำ “หนังสือพิมพ์หลักเมือง” “หนังสือพิมพ์เดียนบั๊ก” กัน ต้องนั่งเขียนหนังสือพิมพ์เพราะยังไม่มีเครื่องพิมพ์อักษรไท เขากันทำได้อย่างไร ถึงวันที่ 18 ผมจึงทำเสร็จ กระหนัดกระหอบวิ่งไปหาครูแสงตอนค่ำๆ พร้อมกินข้าวเย็นที่เรือนท่านเลย ครูแสงพลิกๆ ดูแล้วบอกว่าใช้ได้ แต่มีที่ผิดบ้างบางที่ ท่านแก้ทันที ท่านบอกว่าอาจจะผิดตั้งแต่คนที่เขียนขึ้นในต้นฉบับแรก ในหน้าสุดท้ายของเอกสาร ผมลอกตามต้นฉบับแรกที่เขียนว่า “ขอบคุณที่ได้ดูหนังสือของบากก้าสี” (นามสมมุติ) ครูแสงบอกให้เอาออกเสีย เพราะแค่ได้ดู ไม่ใช่เราใช้ทั้งหมด หนังสือของบากก้าสีผมก็มีอยู่ที่บ้าน เป็นแบบเรียนสื่อใต้ที่ส่งมาจากต่างประเทศ จัดทำขึ้นง่ายๆ เพื่อเผยแพร่ในบรรดาคนรู้จัก วิธีการสอนที่ครูแสงชอบและนำมาใช้เตรียมแบบเรียนให้ตามเจิวได้แก่ การแนะนำการผสมอักษรโดยผันตามเสียงวรรณยุกต์ และระมัดระวังในการค่อยๆ แนะนำตัวอักษร ผมถามครูแสงเพิ่มเติมว่า ทำไมเขาจึงเลือกเรียนสื่อใต้เปลี่ยนแปลง ครูแสงตอบว่าเพราะทางมหาวิทยาลัยยอมรับสื่อใต้ชุดนี้ ท่านกล่าวว่า

สื่อใต้ชุดนี้เป็นชุดที่มีความเป็นวิทยาศาสตร์ที่สุด ที่สำคัญคือใครจะใช้เขียนสำเนียงแบบใดก็ได้ ไม่จำเป็นต้องตามสำเนียงมาตรฐานแบบเมื่อก่อน ถึงจะเขียนต่างกัน แต่มันก็ยังเป็นสื่อใต้อยู่นั่นเอง การเปิดการเรียนการสอนครั้งนี้สำคัญ จะได้เป็นก้าวแรกของการนำสื่อใต้กลับมาสอนในระบบโรงเรียนอีกครั้ง ครูอรวันนี้มาเกือบ 30 ปี

ผมคิดลอกต้นฉบับนี้ไปแล้วมีข้อสังเกตมากมาย แรกเลยที่เดียวคือผมสะดุดใจมากกับการที่เอกสารชิ้นนี้เป็นอักษรชุดที่เคยเรียกว่า “สื่อใต้เปลี่ยนแปลง (1962 – 1969)” ประการแรกในแง่การใช้งาน สื่อใต้เปลี่ยนแปลงน่าจะมีข้อจำกัดในการเขียนสำเนียงอำเภอตามเจิว แบบเรียนที่ทางโครงการไทศึกษาเตรียมให้นี้น่าจะใช้ได้เฉพาะกับการดูตัวอย่างตัวอักษร แต่วิธีการผันเสียง การผสมอักษร การใส่เครื่องหมายวรรณยุกต์ไม่น่าจะตรงกับสำเนียงของตามเจิว ประการที่

สอง ในแง่อัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของตัวอักษร สื่อใต้เขียนแ่งอาจจะไม่ได้รับการยอมรับจากคนในท้องถิ่น เหมือนให้ท้องถิ่นเรียนหนังสือจากถิ่นอื่น และทำให้ท้องถิ่นถูกตัดขาดจากเอกสารเก่าๆ ที่เขียนด้วยอักษรชุดของท้องถิ่นเอง ซึ่งเป็นแบบ “ภาษา – อักษร – วรรณกรรมไทแดง” ถ้าอย่างนั้นแล้วทำไมอำเภอจึงยอมรับที่จะเรียนอักษรชุดนี้<sup>32</sup> ประการที่สาม วรรณกรรมที่ยกมาเป็นตัวอย่างในแบบเรียนเป็นวรรณกรรมที่เป็นที่นิยมในกลุ่มไทดำ อย่างเช่น โสจุสสอนสาว และขุนล้งนังอ้าว ไม่แน่ว่าตามใจจะรู้จัก ให้คุณค่า หรือยอมรับหรือไม่

ไปทว่าบึงผมนั่งเบาะหลังอีกเช่นเคย ดิตรดุดันเล็กๆ ไปกับคณะของทางมหาวิทยาลัย และผู้เชี่ยวชาญทางการศึกษาของชนกลุ่มน้อยจากกระทรวงศึกษาธิการ ทั้งหมดจึงมีผู้หลักผู้ใหญ่ผู้ชาย 4 ท่านกับผมที่ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องนั่งฟังเขาคุยไปตลอดเส้นทางอย่างกระตือรือร้น เส้นทางไปตามเจิวขณะนั้นลำบากมาก เพราะเขากำลังระเบิดหิน ทำทางให้กว้างขึ้น ไปถึงเลยเย็นเกือบค่ำ พวกเราพักผ่อนกันสักพักหนึ่งเจ้าหน้าที่จึงพาไปนั่งกินข้าวเย็น ที่ร้านที่เต็มไปด้วยผู้ใหญ่ในท้องถิ่น ในทางทฤษฎีแล้วจึงเป็น “ร้านที่ดีที่สุด” ของที่นี่ แต่ในความเป็นจริงเป็นเหมือนร้านกาแฟที่ดูขลังๆ ในอำเภอชายแดนประเทศไทย ดีแต่ว่ามีอนันมีปลาสดๆ ที่เจ้าภาพมาได้มาจากแม่น้ำดำ แม่น้ำสำคัญที่ปัจจุบันมีเขื่อนกั้นกั้นผลิตกระแสไฟฟ้าอยู่ เมื่อรู้จักคุ้นเคยกันดีผ่านสุราและอาหารแล้ว พวกเรากลับมาที่พักของอำเภอ ซึ่งอยู่ใกล้กับห้องทำงานของอำเภอ พี่หว่าวันเดิม (นามสมมุติ) เจ้าหน้าที่อาวุโส (แต่ยังหนุ่มอยู่) ของอำเภอเชื้อเชิญพวกเราไปดื่มดื่มน้ำที่ห้องรับแขก คราวนี้ดื่มเหล้าดีกว่าเดิม เป็นเหล้าที่กลั่นพิเศษของถิ่นนี้เองโดยเฉพาะ สักพักบรรดาผู้ใหญ่หลักผู้ใหญ่ที่มาพร้อมกับคณะผมจึงหลบไปนอนกันหมด ครูแสงก็มาดื่มน้ำไปพักผ่อนเสียเกรงจะเมาไม่เป็นท่า ผมเองเริ่มคิดลมแล้วและเห็นเป็นโอกาสดีที่จะได้แลกเปลี่ยนกับเจ้าหน้าที่ผู้จะเป็นผู้เป็นหัวเรี่ยวหัวแรงสำคัญของโครงการนี้ และจะทำหน้าที่สอนสื่อใต้เองด้วย จึงพยายามทำเป็นคอบแข็งอดใจดื่มเหล้าคุยกับเจ้าภาพต่อ

ผมสนทนากับพี่เดิมด้วยภาษาเวียดนามเป็นส่วนใหญ่ เพราะไม่สามารถเข้าใจภาษาไทยถิ่นที่พี่เดิมพูดได้ พี่เดิมเองก็ดูจะฟังผมพูดสำเนียงแบบไทดำไม่ค่อยถนัดนัก พี่หว่าวันเดิมนิยมนั่งหนังสือท้องถิ่นตามใจมาให้ผมดูด้วยความภาคภูมิใจ ว่าที่นี่มีหนังสือเก่าของตัวเอง มีเล่มหนึ่งที่เดิมว่าเป็นหนังสือ Tam Quoc (สามก๊ก) เป็นหนังสือแปลมาเป็นภาษาไทยถิ่นนี้ เขียนด้วยอักษรไทถิ่นนี้ พี่เดิมเอาออกมาอวดแล้วกล่าวว่า “ดูสิว่าหนังสือเมืองนี้สวยแค่ไหน” จากนั้นพี่เดิมก็นิยมนั่งหนังสือที่มีชื่อพี่เดิมเป็นผู้แต่ง ตั้งแต่ปี ค.ศ. 2002 ขึ้นมา เป็นแบบเรียนสอนหนังสือไทที่พี่เดิมเขียนไว้ตั้งแต่วัยก่อน เพื่อเตรียมใช้สอนในโอกาสนี้เอง ผมเห็นแล้วบอกได้ทันทีว่าเป็นสื่อใต้เขียนแ่ง (1962 – 1969) แบบเดียวกับที่โครงการไทศึกษาฯ เล่นอ พริกๆ ดูตั้งแต่หน้าแรกก็สังเกตเห็นได้แล้ว ว่ามีการใช้อักษรและวรรณยุกต์ตามสำเนียงที่แตกต่างกับไทดำ พี่เดิมนั่งอธิบายให้ผมฟังเล็กน้อยเรื่องการผันวรรณยุกต์ แต่ด้วยความไม่คุ้นเคยผมเองจึงยังฟังยังไม่ค่อยเข้าใจกันแน่ ผิดไปจากระบบที่ผมเรียนแบบไทดำไปหมด ผมพลิกไปหน้าท้ายๆ ที่มีการยกตัวอย่างวรรณกรรมมาแนะนำเป็นแบบฝึกหัดอ่าน เป็นวรรณกรรมที่ไม่คุ้นเคย ไม่เห็นมีวรรณกรรมเอกที่ผมคุ้นเคยอย่างโสจุสสอนสาว

แล้วพี่เดิมก็นิยมนั่งเอกสารขึ้นมาอีกชิ้นหนึ่ง เป็นแบบเรียนที่ผมช่วยคัดลอกให้โครงการไทศึกษานั่นเอง ผมไม่ได้บอกพี่เดิมนั่นเป็นลายมือผมเอง พี่เดิมวิจารณ์หลายจุด ว่าใช้สอนไม่ได้ จุดสำคัญที่สุดเลยคือท่านว่าแบบเรียนของโครงการฯ ผิดตรงการออกเสียงตามสำเนียงตามใจ แต่พี่เดิมว่า อย่างไรเสียก็ต้องยอมรับ เพราะบรรดานักวิชาการของโครงการฯ เป็นผู้อาวุโส มีประสบการณ์มาก มาจากส่วนกลาง แต่อันที่จริงพวกที่นี้เองไม่สามารถยอมรับทั้งหมดโดยไม่แก้ไขได้ ผมกับพี่เดิมคุยกันตั้งแต่ 4 ทุ่ม จนถึงเที่ยงคืนจึงมีคนโทรศัพท์มาตามพี่เดิม เข้าใจว่าเป็นภรรยาพี่เดิม

<sup>32</sup> ไม่เหมือนกับภาพปรกครองท้องถิ่นในประเทศไทย ในเวียดนามรัฐบาลท้องถิ่นมีอิสระในการตัดสินใจในขอบเขตที่กว้างกว่ารัฐบาลท้องถิ่นไทย การตัดสินใจว่าจะเรียนอักษรใดหรือไม่ อย่างไร จึงเป็นอำนาจที่รัฐบาลท้องถิ่นสามารถกำหนดเองได้ หากไม่ขัดกับรัฐธรรมนูญและกฎหมายอื่นๆ

โทรมาตาม ผมจึงลาไปนอน กังวลอยู่เหมือนกันว่าเช้าวันรุ่งขึ้นจะไหวไหม เพราะต้องตื่น 7 โมงเช้าเพื่อเตรียมตัวก่อน พิธีเปิดชั้นเรียนจะเริ่มเวลา 8 โมง

พิธีเปิดเต็มไปด้วยการนำเสนอความเห็นอย่างเป็นทางการของผู้หลักผู้ใหญ่ เป็นพิธีการที่มีทั้งสีสันคลุกเคล้ากันทั้งการอ่านรายงานสรุป การนำเสนอความเห็นทำนองบทความวิชาการ การแสดงบนเวทีที่มีทั้งขับร้องและระบำสำหรับวัตถุประสงค์ของการเรียนสื่อได้ ทุกคนเสนอความเห็นสอดคล้องกัน ว่ามีสาระสำคัญอยู่ที่การนำไปใช้บนที่กบรรดาองค์ความรู้ ขนบธรรมเนียม และวรรณกรรมของท้องถิ่น นักวิชาการจากส่วนกลางท่านหนึ่งกล่าวอย่างมีพลังว่า ภาษาไทยและอักษรไทยนี้แหละที่จะมีคุณค่าพิเศษ ไม่ใช่ภาษาเวียดนาม ภาษาอังกฤษ หรือภาษาต่างชาติอื่นๆ สิ่งที่มีอยู่ในภาษาและอักษรไทยนี้แหละที่จะทำให้คนชาติอื่นในโลกยอมรับเรา และที่เราจะนำเสนออะไรใหม่ๆ ให้กับโลก หากจะถามว่าภาษาและอักษรไทยมีค่าเพียงไร อย่างน้อยที่สุดปัจจุบันมีคนต่างชาตินานั่งเรียน ไม่ใช่เพื่ออ่านออกเขียนได้เท่านั้น แต่เพื่อทำปริญญาเอกทีเดียว

จนมาถึงบทนำเสนอของเจ้าหน้าที่จากกระทรวงศึกษาธิการ มีสาระที่น่าสนใจควรกล่าวไว้ในที่นี้หลายประการ เจ้าหน้าที่ท่านกล่าวถึงการที่ปัจจุบันรัฐบาลกำลังกลับมาให้ความสำคัญกับการเรียนการสอนภาษาและอักษรชนกลุ่มน้อยกันอีกครั้ง ทั้งนี้ไม่ใช่เพื่อผลทางการศึกษาเท่านั้น แต่การสอนภาษาและอักษรชนกลุ่มน้อยหวังผลทางการเมืองด้วย อย่างไรก็ตามเจ้าหน้าที่กระทรวงฯ กล่าวว่าทางกระทรวงฯ เองยังไม่พร้อมที่จะทำเป็นการศึกษาในระบบโรงเรียนอย่างกว้างขวาง เนื่องจากประสบปัญหาสำคัญคือเรื่องการเลือกชุดตัวอักษร และภาษาหรือสำเนียงมาตรฐานของอักษรชนกลุ่มน้อย อย่างไรก็ตามขณะนี้กระทรวงฯ กำลังดำเนินการสอนอักษรและภาษาชนกลุ่มน้อยอยู่อย่างน้อย 7 ภาษา กล่าวถึงกรณีภาษาไทย นักวิชาการกระทรวงฯ เสนอความเห็นว่

ปัญหาที่สำคัญคือหากทุกๆ ถิ่นยังไม่สามารถยอมรับได้ว่าจะใช้ตัวอักษรชุดใด สำเนียงถิ่นใดเป็นมาตรฐาน กระทรวงฯ ก็ไม่สามารถดำเนินการอย่างไรได้ เพราะหากไม่มีการยอมรับอักษรและสำเนียงมาตรฐาน แบบเรียนในโรงเรียนจะใช้อักษรและสำเนียงใด

กล่าวได้ว่า ในช่วงที่มีการรื้อฟื้นสื่อได้ในปัจจุบัน ชุมชนการใช้ภาษา อักษร และวรรณกรรมไม่ได้อยู่ในลักษณะเดียวกับในระบะที่มีการเรียนการสอนสื่อได้ กล่าวคือ การทำให้เป็นมาตรฐานเป็นสิ่งที่ไม่เข้มข้นเท่าในระบะก่อน มีความอดทนยอมรับต่อความแตกต่างของสำเนียงมากขึ้น และการตัดสินใจในการใช้ภาษา อักษร และสำเนียงอยู่ในการตัดสินใจของท้องถิ่นมากขึ้น อย่างไรก็ตาม ความเป็น "ท้องถิ่น" ไม่ใช่สิ่งที่ชัดเจนตายตัว หรือเป็นด้านตรงข้ามของ "ส่วนกลาง" เสมอไป การรื้อฟื้นสื่อได้เป็นกระบวนการที่เต็มไปด้วยการต่อรองกันของ "ท้องถิ่น" ระดับต่างๆ ดังตัวอย่างเรื่องราวการสอนสื่อได้ที่แหงหวาและหว่าบิ่ง การที่คนไทที่นั่น ซึ่งพูดสำเนียงและมีอักษรใช้ของท้องถิ่นอยู่แล้ว แต่กลับมาเลือกเรียนอักษรที่มีที่มาจากสำเนียงและอักษรถิ่นอื่น แสดงความสัมพันธ์ของท้องถิ่นต่างๆ ในหลายลักษณะ

ประการแรก สำหรับตัวท้องถิ่นเอง การร่วมมือกับนักวิชาการส่วนกลางเป็นการยกระดับท้องถิ่นให้ได้รับการยอมรับในระดับที่สูงขึ้น แทนที่จะใช้อักษรที่ติดอยู่กับถิ่นตนเท่านั้น อักษรใหม่มีพื้นที่ในระดับกว้างกว่า เป็น "ท้องถิ่น" อีกระดับที่ไกลจากเพียงถิ่นของสำเนียงดั้งเดิม นำไปสู่ความทัดเทียมกับถิ่นอื่น โดยเฉพาะถิ่นไทดำ ที่เคยได้รับฐานะสูงเป็นเขตปกครองตนเองและได้ใช้ภาษาและอักษรได้อย่างกว้างขวางมาก่อน ประการที่สอง สำหรับกลุ่มอำนาจในท้องถิ่นเอง เป็นไปได้อีกเช่นกันว่าการนำอักษรชุดใหม่เข้ามาในชุมชนที่มีอักษรใช้อยู่แล้ว เป็นการต่อรองกันของอำนาจในท้องถิ่นด้วยตนเอง ระหว่างกลุ่มอำนาจเก่า คนรุ่นเก่าที่ยังต้องการให้มีการใช้อักษรเดิมของท้องถิ่น กับคนรุ่นใหม่ ที่เห็นว่าอักษรใหม่เป็นอักษรที่มีอนาคตข้างหน้ากว่า ประการที่สาม ดูเหมือนจะเป็นการผลักดันของนักวิชาการจากส่วนกลาง ในอันที่จะเลือกชุดตัวอักษรที่ดูเป็นวิทยาศาสตร์ เป็นกลางจากท้องถิ่น การนำอักษรที่มีที่มาจากสื่อได้เปี่ยนแปลง (1962 – 1969) ในอดีตก้าวออกมาจากเพียงถิ่นไทดำ ผลักดันจนได้รับการยอมรับข้ามถิ่น เป็นการเพิ่มอำนาจต่อ

รองให้กับกลุ่มนักวิชาการในส่วนกลาง ที่จะเสนอให้รัฐบาลส่วนกลาง เช่น กระทรวงศึกษาฯ ยอมรับการใช้สื่อได้ให้กว้างขวางดังเดิม ประการที่สี่ ในฝ่ายของรัฐบาลกลาง การสอนสื่อได้ให้กับเจ้าหน้าที่เป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการลดแรงกดดันจากท้องถิ่น ซึ่งมีมาจากชนกลุ่มน้อยกลุ่มต่างๆ ทั่วประเทศ ทั้งนี้ปัญหาความขัดแย้งในพื้นที่สูงภาคกลางเมื่อปี ค.ศ. 2000 เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้รัฐบาลกลางเพิ่มความสำคัญกับภาษาและอักษรชนกลุ่มน้อย ประการที่ห้า อิทธิพลข้ามรัฐชาติของชุมชนพลัดถิ่น เป็นอีกแหล่งหนึ่งขององค์ความรู้ที่มีส่วนสำคัญในการก่อตัวขององค์ความรู้ทั้งในท้องถิ่นและส่วนกลาง แม้ว่าอิทธิพลจะยังไม่เห็นชัดเจนนักในกรณีของการจัดการเรียนสื่อได้ที่หว่าบิ่ง แต่การเอาชื่อคนแต่งเอกสารที่มีแหล่งพำนักอยู่นอกประเทศ เป็นสิ่งที่น่าสังเกตอย่างยิ่ง ว่ารัฐอาจจะเห็นว้างไม่ถึงจุดที่จะยอมรับการเข้ามาของชุมชนพลัดถิ่นในบางลักษณะ

เดือนกันยายน พ.ศ. 2547 ผมกลับไปตามเจิวอีกครั้งในพิธีปิดชั้นเรียนสื่อได้ คราวนี้ลำบากกว่าเดิมมากนัก เพราะนั่งรถประจำทางไป รถเป็นแบบ “แซ่หว่าง” คือ คันใหญ่ๆ สามารถเอานมูเห็ดเปิดไถ่ขึ้นมาได้ และคนแน่นเต็มจนผมต้องยืนเกือบตลอดเส้นทาง มีช่วงหนึ่งรถไถ่เขาจนเครื่องร้อน หนักรถเริ่มมีควันพุ่งขึ้นมาจากกรุ๊ปหนึ่ง ไม่ทราบเอาไว้ทำอะไร จนกระทั่งสักพักหนึ่งไม่นานนักเริ่มมีน้ำร้อนพุ่งออกมากรวกับภูเขาไฟ ผมถึงรู้ว่ารุ่นนั้นคงมีไว้ระบายทั้งไอร้อนและน้ำร้อน อย่างไรก็ตาม เนื่องจากมาคราวนี้มากับฮ่ากมิง (นามสมมุติ) คนคุ้นเคยในท้องถิ่นเอง จึงได้ไปพบกับอาหว่ากิง (นามสมมุติ) ท่านอายุราว 60 ปีได้ อาสิงไม่เพียงศึกษาอักษรและวรรณคดีตามเจิวจนแตกฉาน มีหนังสือเก่าสะสมไว้ศึกษาเต็มไปหมด และเคยเปิดชั้นเรียนสอนอักษรท้องถิ่น ท่านยังขับได้ไพเราะและเล่นเครื่องดนตรีท้องถิ่นได้อีกหลายประเภท พอถึงวันที่ผมไปพบท่าน อาสิงมีคนคุ้นเคยมาเยี่ยมอีก 2 คน เป็นคนรุ่นเดียวกับท่าน พอผมชวนสนทนาถึงเรื่องการสอนสื่อได้ของทางอำเภอ ผู้เฒ่าทั้งสามติดตรงโน้นตรงนี้ และไม่ค่อยอยากสนทนาด้วย อาสิงหยิบหนังสือออกมาจากตู้อย่างระมัดระวัง ยื่นให้ผมดูทีละน้อยๆ จนเมื่อท่านเห็นว่าดูเหมือนผมจะได้เรียนสื่อได้มาบ้างจริงๆ จึงค่อยๆ เอาออกมาเรื่อยๆ พอผมเริ่มพลิกหนังสือเก่าที่เขียนด้วยอักษรไทท้องถิ่นตามเจิวทีละเล่ม พยายามอ่านออกเสียงตามสำเนียงไต่คำที่ผู้คุ้นเคย อ่านออกบ้างไม่ออกบ้าง แต่บรรดาผู้เฒ่าชอบใจมาก หาเหล้ายาอย่างดีมาดื่มกันไป คุยกันไป เปิดหนังสือขบไปสดๆ พร่ำๆ กับฟังท่านองแคนและปีที่ผู้เฒ่าอีกท่านบรรเลงประกอบกันไป ผมได้แต่นั่งยิ้มอึ้งๆ แต่ก็ระคนกับเสียดาย เก่งว่าจะไม่มีใครรู้จักชีวิตที่มีรสชาติของหนังสือไทถิ่นตามเจิว ในลักษณะที่บรรดาผู้เฒ่า มิ่งผู้นำทางผมมา และผมเองกำลังเสพอยู่ขณะนี้

**ก๊ิ่นเผื่องดือเอื้อยเชื้อยเผื่องนั้ (คนถิ่นใดเอื้อนท่านองถิ่นนั้น): สื่อได้ในท้องถิ่นกับท้องถิ่นของสื่อได้**

ระหว่างอยู่เวียดนามผมถามตนเองเสมอ ว่านอกจากนักวิชาการส่วนกลางและท้องถิ่นแล้ว ปัจจุบันจะยังมีคนใช้สื่อได้อยู่อีกหรือไม่ ใช้อย่างไรบ้าง ผมเกือบจะสรุปไปแล้วว่าสื่อได้ไม่ใช่สิ่งจำเป็นสำหรับชาวบ้าน เป็นสิ่งฟุ่มเฟือยของสังคมไต้ในเวียดนามปัจจุบัน และสงสัยว่าการรื้อฟื้นการใช้สื่อได้จะมีที่ทางอย่างไรในสังคมไต้ปัจจุบัน จะตอบสนองความต้องการของผู้ไต้ได้อย่างไร

ผมมีโอกาสได้ไปร่วม “ก๊ิ่นเจียง” (ฉลองปีใหม่) กับชาวบ้านบ้านเหวือ (ชื่อสมมุติ) ในเขตชนบท ชานอำเภอเมืองจังหวัดเซอนลาสองครั้ง เมื่อปลายเดือนมกราคมพ.ศ. 2546 ครั้งหนึ่งและกลางเดือนมกราคม พ.ศ. 2547 อีกครั้งหนึ่ง การฉลองปีใหม่ของชาวบ้านมีรูปแบบคล้ายๆ กัน กล่าวคือแต่ละเรือนฉลองกันเองในครัวเรือน ซึ่งมีทั้งเรือนที่ประกอบพิธี “หลอ” หรือการเชิญผีบรรพบุรุษมากินข้าวกินเหล้าร่วมกับญาติมิตร และเรือนที่เพียงเชิญญาติมิตรมาพบปะกัน การพบปะกันมีการกินอาหาร อวยพร สนทนา ขบร้องกัน และที่ขาดไม่ได้เลยคือดื่มเหล้า ก๊ิ่นเจียงจึงเป็นเวลาที่บ้านทั้งสนุกสนานและเหน็ดเหนื่อยกันไปทุกคน ทุกคนขึ้นเรือนโน้นลงเรือนนี้กันไปตลอดเกินกว่า 10 วัน ในปัจจุบันมีการเพิ่มพิธีกรรมคล้ายพิธีฉลองปีใหม่ของคนเวียดนามเข้าไป คือการจัดให้ผีบรรพบุรุษในวันแรกของปีใหม่

ตามปฏิทินจันทรคติ อีกสิ่งที่น่าจะเป็นการเพิ่มเข้าไปโดยการส่งเสริมของรัฐบาล คือการจัดพิธีเฉลิมฉลองร่วมกันของหมู่บ้าน ทุกหมู่บ้านที่ผมรู้จัก เลือกวันใดวันหนึ่งในช่วงกินเจจึงจัดงานนี้ อันประกอบไปด้วยการประชุมสรุปผลสำเร็จของการพัฒนาในปีที่ผ่านมา แล้วตามมาด้วยการแสดงขับและฟ้อนโดยชาวบ้านที่มาฝึกเป็นนักแสดงสมัครเล่น จากนั้นจึงมีการดื่ม “เหล้าสา” (สุล่าสา) เป็นเหล้าหมักที่ร่วมกันคูดจากไผ่ ในทางทฤษฎีแล้วจึงเป็นการจบลงด้วยอาหารมีนเมาของทุกๆ คนที่มาร่วมพิธีกรรม

ปีที่ผมไปร่วมงานกินเจครั้งแรกอากาศหนาวมาก ฟาครึมในวันที่มีพิธีกรรมรวมของหมู่บ้าน ผมนั่งชมการแสดงกลางแจ้งของบรรดาชาวบ้านบ้านเหนือ อย่างตั้งใจ พร้อมๆ กับคอยจ้องนาฬิกาว่าจะถึงเวลาที่จะไปดูชาวบ้านเรือนหนึ่งจัดพิธีหลอมหรือยัง พิธีหลอมสำคัญสำหรับผมเพราะว่าในพิธีจะมีการอ่านรายชื่อบรรพบุรุษที่เขียนใน “โล่ผีเอื้อน” (หนังสือผีเรือน) พอดีระหว่างการแสดงมีบทขับบทหนึ่งฟังดูน่าสนใจมาก เป็นบทขับว่าด้วยการกินเหล้าของชาวบ้านในเทศกาลกินเจ จึงเจ้าของบทขับตั้งชื่อง่ายๆ ว่า “กินเจอย่าบ้าเหล้า” (ฉลองปีใหมอย่าบ้าเหล้า)

หลังเพลงขับกับการแสดงอีกสองสามชุด ผมรีบวิ่งไปบ้านที่ประกอบพิธีหลอม ทันเวลาได้เห็นหมอผู้เฒ่าเรือนข้างมาประกอบพิธีอ่านรายชื่อในโล่ผีเอื้อน แต่ได้ยินเพียงไม่ถึงห้านาที พิธีก็จบแล้ว ไม่ทันได้ฟังว่าหมอว่าความว่าอะไรบ้าง เพียงได้เห็นการจัดพานอาหารให้ผี และตัวโล่ผีเอื้อนซึ่งเป็นรายชื่อคน เขียนด้วยสื่อได้กับอักษรแห่งชาติเวียดนามบนกระดาษจดงานนักเรียน เพียงแผ่นเดียวเท่านั้น ไม่เห็นหมอป้อนอาหารหรือเหล้าให้ผีผ่านช่องที่เจาะไว้ตรงมุมเรือนที่เรียกว่า “กอลอห่ง” อันที่จริงเรือนนี้ก็ไม่มีกอลอห่งด้วยซ้ำ ผมผิดหวังกับพิธีหลอมนิดหน่อย “เพราะไม่เป็นไปตามที่คาดว่าชาวบ้านควรจะจัด” กระทั่งได้รู้ว่าผู้ที่แต่งเพลงกินเจอย่าบ้าเหล้าเป็นภรรยาของน้าลู่วันฮัก (นามสมมุติ) คนที่เป็น “น้องน้า” (น้องน้า) ของเจ้าเรือน น้าฮักจึงอยู่ในฐานะแขกผู้ใหญ่ที่สุดรองจาก “หมอ” ผู้ประกอบพิธีวันนี้ ผมจึงไม่ค่อยสนใจเรื่องหลอมที่เรือนนี้นัก กลับใจจดใจจ่อที่จะไปพบภรรยาน้าฮักมากกว่า อยากรู้ว่าท่านเขียนเพลงขับด้วยอักษรอะไร

เมื่อพิธีการต่างๆ ทั้งการเลี้ยงผีและการเลี้ยงคนจบลง น้าฮักขออนุญาตเจ้าเรือนพาผมไปเที่ยวที่เรือนท่าน ผมจึงได้พบน้าลู่ก๊วย (นามสมมุติ) ผู้แต่งเนื้อความขับกินเจอย่าบ้าเหล้า น้าเสียงอายุประมาณปลาย 40 ปีปัจจุบันทำไร่ทำนาทำสวนและเป็นแม่บ้าน ท่านเป็นผู้หนึ่งที่มีส่วนร่วมใน hoi phu nu (สมาคมสตรี) ของหมู่บ้านอย่างแข็งขัน น้าเสียงเข้าเรือนไปหยิบสมุดบันทึกส่วนตัวมาเปิดให้ดู ผมตลึงที่ได้เห็นว่าน้าเสียงเขียนเพลงของเธอด้วยสื่อได้ เนื้อเพลงยาว 29 บรรทัด เขียนด้วยปากกาหมึกแห้งลูกกลิ้ง ลายมือหวัด แต่เรียกได้ว่าเขียนเป็นระเบียบ ตัวอักษรเป็นแบบที่ใกล้เคียงกับ “สื่อได้เก่า (ก่อน 1953)” แต่ลายมือคล้ายกับ “สื่อได้โลงเลียน (1953 – 1956)” มากกว่า ผมจึงพออ่านได้ แต่ก็อ่านยากเพราะไม่มีเครื่องหมายวรรณยุกต์ ไม่แบ่งแยกอักษรบางตัวชัดเจน และมักสลับเสียงอักษรต้นบางตัวเช่น “หล” เป็น “ด” ต่ำ และ “หว” เป็น “บ” ต่ำ ผมขอน้าเสียงถ่ายรูปแบบทาบไว้ โดยที่ยังไม่มีโอกาสได้สนทนากันได้ ให้ท่านอธิบายความหมายของคำแต่ละคำ ผมเก็บรูปถ่ายแบบทาบนั้นไว้จนกระทั่งปลายเดือนตุลาคมพ.ศ. 2547 โอกาสจึงอำนวยให้ขึ้นไปเขื่อนลา และได้มีเวลาสนทนากับน้าเสียงและน้าฮักนานๆ ผมถามถึงความหมายของเนื้อเพลง เนื้อหาเป็นการตักเตือนผู้คน ว่าฉลองปีใหม่มันเป็นสิ่งดี และที่ขาดไม่ได้คือการกินเหล้า แต่ควรกินให้พอดี ไม่เช่นนั้นผลเสียจะมีหลายอย่าง และกลายเป็นการทำลายสาระสำคัญของการฉลองกัน พบปะกัน อวยพรกันของญาติมิตรในเทศกาลปีใหม่ นอกจากบทขับนี้ ผมพบว่าน้าเสียงแต่งบทขับความยาวขนาดเดียวกันนี้ไว้อีกมากมาย เป็นสิบๆ บท แทบทั้งหมดของบทขับแต่งด้วยสื่อได้

(รูปแบบทาบ)

ผมพยายามค้นหามานาน ว่ายังมีการส่งจดหมายที่เขียนด้วยสื่อใต้หรือไม่ แต่นึกไม่ถึงว่าจะได้มาพบโดยบังเอิญเมื่อต้นปีพ.ศ. 2547 ที่บ้านใต้ (นามสมมุติ) หมู่บ้านชนเมืองเซอนลา ระหว่างกำลังนั่งสนทนาเรื่องการใช้สื่อใต้อยู่กับยาก้าวไก (ชื่อสมมุติ) ยาใต้ผู้เฒ่าอายุกว่า 75 ปีผู้เป็นผู้นำของหมู่บ้านคนหนึ่ง มีจดหมายฉบับหนึ่งส่งมา ลูกชายยาใต้ซึ่งไปทำงานอยู่เมืองอื่นและกลับมาเยี่ยมมารดาตอนปีใหม่ นำจดหมายมายื่นให้พร้อมกับบอกว่า “นี่ไงสื่อใต้” ยาใต้ยื่นจดหมายมาให้ผม เพราะท่านทราบว่าผมอ่านได้และขณะนั้นท่านก็ไม่มีแว่นจึงขอให้ผมอ่านให้ฟัง เป็นจดหมายที่เพิ่งส่งมาจริงๆ ลงวันที่ 12 มกราคม 2547 ส่งมาจากเตียนเบียนผู้ เจ้าหน้าที่ของเป็นภาษาเวียดนาม ในจดหมายมีวงเล็บระบุภาษาเวียดนามอยู่เพียงคำว่า khach san (โรงแรม) และหน่วย km (กิโลเมตร) นอกนั้นเขียนด้วยอักษรไทหมด ผมอ่านได้ไม่คล่องนัก เพราะไม่มีเครื่องหมายวรรณยุกต์ ลายมือสวยพอควร เขียนแบบ “สื่อใต้เก่า (ก่อน 1953)” แต่ก็ปรับปรุงให้ตัวห่างกันมากกว่าสื่อใต้เก่าแท้ๆ คำห่างกัน มีช่องไฟเมื่อจบบรรทัด และแยกแยะตัว “ม” กับตัว “น” ชัดเจนในหลายๆ คำ เรียกได้ว่าใกล้เคียงกับ “สื่อใต้โลงเลื่อน (1953 – 1956)” มาก ใช้ปากกาถูกลิ้นเขียนลงบนกระดาษสมุดจดงาน ขนาดเท่าสมุดจดงานนักเรียน เนื้อหายาวราว 30 บรรทัด เป็นการถามข่าวคราว เล่าเรื่องราวในครอบครัว อวยพรปีใหม่ ผมรู้สึกตื่นเต้นมากที่ได้จับและอ่านจดหมายที่เขียนด้วยสื่อใต้ ส่งให้กันระหว่างคนที่อยู่ในประเทศเวียดนามปัจจุบัน

อันที่จริงผู้ใต้ส่วนใหญ่ที่อยู่ในเขตเมืองหรือใกล้เมือง อย่างเช่นชนเมืองเซอนลา มักมีความสามารถในการสลับภาษาไปมาระหว่างภาษาไทดำกับภาษาเวียดนามขณะที่กำลังสนทนาได้อย่างน่าทึ่ง เรียกได้ว่าคนใต้ที่อยู่ในเขตเมืองหรือใกล้เมืองและที่ยังรู้ภาษาใต้ดี พูดสลับไปมาสองภาษาได้อย่างเป็นธรรมชาติมาก จนราวกับทั้งสองภาษาเป็นภาษาเดียวกัน แต่ไม่ได้หมายความว่าผู้คนจะติดต่อสื่อสารกันด้วยอักษรแห่งชาติเวียดนาม หรือแต่งบทขับด้วยอักษรแห่งชาติ ทำไมผู้คนยังต้องการสื่อสารกันด้วยภาษาใต้ และทำไมการใช้อักษรใต้จึงยังมีบทบาทหรือจะกลับมามีบทบาทสำคัญหากมีการรื้อฟื้นการใช้กันอย่างจริงจัง การทำความเข้าใจในความสัมพันธ์ของการใช้ภาษาเวียดนามและภาษาใต้ในสังคมชาวใต้ในปัจจุบันน่าจะช่วยตอบคำถามดังกล่าวได้บ้าง

ทุกครั้งที่เราไปมีส่วนร่วมอยู่บทสนทนา ผมมักพยายามที่จะจับแบบแผนของการสลับภาษา ว่าเมื่อไรที่ผู้คนใช้ภาษาเวียดนามเมื่อไรใช้ภาษาใต้ ผมพบแบบแผนคร่าวๆ ว่า ประการแรก ในแง่กลุ่มชาติพันธุ์ แน่นอนว่าหากคู่สนทนาชาวใต้ไม่แน่ใจว่าเราเป็นผู้ใต้หรือเปล่า เขาจะใช้ภาษาเวียดนามเป็นลำดับแรก กับคนต่างสัญชาติก็เช่นเดียวกัน ในแง่ภาษาเวียดนามถูกใช้ในฐานะที่เป็นภาษากลางระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ ประการที่สอง ในแง่เนื้อหาหรือเรื่องราวกับการสลับภาษา พบว่าเรื่องราวที่เป็นการเมือง เศรษฐกิจ หรือเรื่องอะไรที่มีความสมัยใหม่ มีศัพท์เทคนิค ภาษาเวียดนามจะมีบทบาทสำคัญ ในทางตรงกันข้าม เรื่องราวที่เป็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล เครือญาติ หรือในชุมชนหมู่บ้าน ภาษาใต้จะมีบทบาทสำคัญ ปัจจุบันนี้การใช้สื่อใต้จึงมีส่วนสำคัญในระดับของความสัมพันธ์ระดับชุมชนและเครือญาติ ประการที่สาม ความแตกต่างของโอกาสก็มีความสัมพันธ์กับการสลับภาษา แน่นอนว่าโอกาสที่เป็นทางการแม้ว่าคนในที่ประชุมร้อยทั้งร้อยเป็นผู้ใต้ ก็ยังมักใช้ภาษาเวียดนาม ประการที่สี่ คนใต้ในเขตเมืองหรือใกล้เมืองจะสลับภาษาเวียดนามและภาษาใต้ได้ดีกว่าคนใต้ในเขตชนบท ในแง่จำนวนประชากรแล้ว ผมเดาว่าประชากรในเขตชนบทน่าจะมากกว่า 70 % ในเขตเมืองเองส่วนใหญ่คนที่สลับภาษาใต้ดีมักเป็นคนในวัยกลางคนอายุ 30 – 50 เป็นคนกลุ่มที่ติดต่อกับใกล้ชิดกับทั้งคนรุ่นเก่าที่มักใช้ภาษาใต้และคนเวียดนาม ยกเว้นคนรุ่นเก่าอายุกว่า 60 ปีบางคนที่เป็นชนชั้นในสังคม ได้ติดต่อกับคนเวียดนามมาตั้งแต่ยังเป็นวัยรุ่น จากการสนทนากับครูที่สอนเด็กใต้ในชนบทห่างไกล ทุกคนกล่าวว่ามีความลำบากในการสอนมาก เพราะเด็กรู้ภาษาเวียดนามน้อยมาก แต่บทเรียนและแบบเรียนเป็นภาษาเวียดนามหมด ครูในที่ห่างไกลจึงต้องสอนทั้งสองภาษาคือเวียดนามและใต้ไปพร้อมๆ กันก่อนระยะหนึ่ง

เพราะฉะนั้นประชากรที่สลับภาษาได้คล่องจริง ๆ น่าจะเป็นประชากรส่วนน้อย การใช้ภาษาได้จึงยังมีความสำคัญอย่างยิ่งในชุมชนชาวไต และหากชาวบ้านเหล่านี้รู้สือไต การใช้สือไตก็น่าจะมีบทบาทสำคัญในการสื่อสาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งใน “ท้องถิ่น” ที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไต ในชนบทธรรมเนียมและการใช้วรรณคดีแบบผู้ไต ในความสัมพันธ์แบบเครือญาติ ในสังคมหมู่บ้านสังคมชนบท และในโอกาสที่มีการพบปะกันอย่างไม่เป็นทางการ อย่างไรก็ตาม ที่สำคัญคือการที่นักวิชาการทั้งจากส่วนกลางและในท้องถิ่น รัฐบาลส่วนกลาง และองค์กรระหว่างประเทศที่จะก้าวเข้ามาเป็นผู้ นำในการรื้อฟื้นสือไต จำต้องเข้าใจธรรมชาติขององค์ความรู้เกี่ยวกับสือไตและการใช้สือไตดังกล่าว

เมื่อมองย้อนกลับไปยังกระบวนการเปลี่ยนแปลงทั้งหมด จะเห็นได้ว่าสือไตเป็นองค์ความรู้ท้องถิ่นที่มีบทบาทในสังคมผู้ไตมาตลอด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระบอบของการก่อสร้างสร้างชาติตั้งแต่หลังประเทศเปลี่ยนแปลงการปกครองในคริสต์ทศวรรษ 1940s เป็นต้นมาถึงปัจจุบัน หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ดูเหมือนว่าจะมีความพยายามสร้างเอกภาพ ลดความหลากหลายให้กับสือไต แต่ความพยายามดังกล่าวล้มเหลว ทั้งนี้ด้วยพลังของความหลากหลายของชนกลุ่มย่อยและวัฒนธรรมย่อย ที่ท้าทายการสร้างมาตรฐานให้กับสือไต ในแง่ที่แทนที่จะเป็นว่าท้องถิ่นย่อยๆ หรือกลุ่มวัฒนธรรมย่อยๆ เหล่านี้จะค่อยๆ ถูกกลืนกลายโดยวัฒนธรรมกลุ่มใหญ่ หรือถูกผลักให้ตกไปเป็นชายขอบ ในทางตรงกันข้าม ท้องถิ่นหรือวัฒนธรรมย่อยๆ เหล่านี้กลับแสดงบทบาทอย่างทรงพลังในกระบวนการก่อตัวของรัฐชาติสมัยใหม่ แทนที่กระบวนการในการจัดการกับความรู้เรื่องสือไตและการใช้สือไตจะนำไปสู่การเป็นมาตรฐาน ในปัจจุบันเรากลับเห็นความหลากหลายและกว้างขวางของการใช้และรื้อฟื้นสือไต การต่อรองระหว่างท้องถิ่นกับส่วนกลาง ระหว่างท้องถิ่นด้วยกันเอง และภายในท้องถิ่นเอง เติบโตด้วยสีสันและรายละเอียดอันซับซ้อน และกระบวนการอันซับซ้อนดังกล่าวก็น่าจะยังคงดำเนินสืบเนื่องต่อไป จึงยังไม่อาจสรุปได้ง่ายๆ ว่าทิศทางของการจัดการต่อองค์ความรู้ของการใช้สือไตจะเป็นไปในทางกำจัดความหลากหลายและผลักให้สือไตไปจนมุม

### บรรณานุกรม

- Anderson, Benedict. 1992. *Imagined Community: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso.
- Ban chap hanh Dang, bo Dang cong san Viet Nam Tinh Son La. 1994. *Lich su Dang bo Tinh Son La: tap II (1954 – 1975)*. (ประวัติศาสตร์พรรคฯ จังหวัดเซอนลา: ตอนที่ 2) Ha Noi: Chin tri Quoc gia.
- Ban tuyen giao Tinh uy Son La. 2000. *Cach Manh Thang Tam nam 1945 o Son La*. (การปฏิวัติในเดือน 8 ปี 1945 ที่เซอนลา) Ha Noi: Chinh tri Quoc gia.
- Bao tang Cach mang Viet Nam va Bao tang Son La. 1993. *Suoi Reo nam ay* (“หยาดน้ำ”ในปีนั้น) Ha Noi: Van hoa thong tin.
- Basso, Keith. and Anderson, N. 1990. “A Western Apache Writing System: The Symbols of John Silas” In *Western Apache Language and Culture*, ed. K. Basso. Tucson: University of Arizona Press, pp. 25-52.
- Boyarín, Jonathan (ed). 1992. *The Ethnography of Reading*. Berkeley: University of California Press.
- Besnier, Niko. 1997. “Literacy and Feelings: The Encoding of Affect in Nukulaelae Letters” In *Cross-cultural Approaches to Literacy*, ed. Brian Street. Cambridge: Cambridge University Press: pp. 62-86.
- Cam Cuong. 1993. *Tim hieu van hoc dan toc Thai o Viet Nam*. (ทำความเข้าใจวรรณคดีกลุ่มชาติพันธุ์ไทในเวียดนาม) Ha Noi: Khoa hoc xa hoi.

- Cam Cuong. 1999. "Thai Writing as Quarantee of Thai Culture in Vietnam" *Vietnamese Studies*. 134:32-42.
- Cam Trong. 1978. *Nguoi Thai o Tay Bac Viet Nam*. (คนไทยในภาคตะวันตกเฉียงเหนือของเวียดนาม) Ha Noi: Khoa hoc xa hoi.
- Cam Trong va Cam Quynh. 1960. *Quam to muong (ke chuyen ban muong)*. (กว่ามใต้เมือง: เล่าเรื่องบ้านเมือง) Ha Noi: Su hoc.
- Cam Trong va Kashinaka Masao. 2003. *Danh sach Ho Lo Cam o huyen Mai Son*. (รายชื่อบุคคลในตระกูลลือกำแหงอำเภอมายเซอน) Ha Noi: Chinh tri Quoc gia.
- เชเดส, ยอร์ช 2507 *ตำนานอักษรไทย ตำนานพระพิมพ์ การขุดที่พิกัดและความสำคัญต่อประวัติศาสตร์ไทย ศิลปสมัยสุโขทัย ราชธานีแห่งแรกของไทย* กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา
- Chamberlain, James R. 1977. "The Black Tai Chronicle of Muang Mouay: Part I: Mythology" *Mon-Khmer Studies* 21:19-55.
- Camitta, Miriam. 1997. "Vernacular Writing: Varieties of Literacy among Philadelphia High School Students" In *Cross-cultural Approaches to Literacy*, ed. Brian Street. Cambridge: Cambridge University Press: pp. 228-246.
- Condominas, Georges. 1990. *From Lawa to Mon, from Saa' to Thai: historical and anthropological aspects of Southeast Asian social spaces*, Canberra: Departnemt of Anthropology, Australian National University.
- Dang Nghiem Van. (chu bien) 1977. *Tu lieu lich su va xa hoi dan toc Thai*. (เอกสารประวัติศาสตร์และสังคมกลุ่มชาติพันธุ์ไท) Ha Noi: Khoa hoc xa hoi.
- DeFrancis, John. 1977. *Colonialism and Language Policy-in Viet Nam*. The Hague: Mountain Publishers.
- Enwall, Joakim. 1995. *Hmong Writing System in Vietnam: A Case Study of Vietnam's Minority Language Policy*. Stockholm: Center for Pacific Asia Studies, Stockholm University.
- Esman, Milton J. 1990. "Language Policy and Political Community in Southeast Asia" In *Language Policy and Political Development*, ed. Brian Weinstein. Norwood: Ablex Publication.
- Gal, Susan. 1989. "Language and Political Economy" *Annual Review of Anthropology*. 18:345-367.
- Gedney, William J. *Selected Papers on Comparative Tai Studies*. Michigan: Center for South and South East Asian Studies, 1989
- Gellner, Ernest. 1983. *Nations and Nationalism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- George, Kenneth M. 1990. "Felling a Song with a New Axe: Writing and the Reshaping of Ritual Song Performance in Upland Sulawesi" *Journal of American Folklore*. 103(407):1-23.
- Goody, Jack. 1968. (ed.) *Literacy in Traditional Societies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Goody, Jack. 1986. *The Logic of Writing and the Organization of Society*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Goody, Jack. 2000. *The Power of the Written Tradition*. Washington: Smithsonian Press.
- Gough, Kathleen. 1968. "Literacy in Kerala" In *Literacy in Traditional Societies*, ed. Jack Goody.

- Cambridge: Cambridge University Press: pp. 132-160.
- Hartman, John F.: 1985. "Dating White Thai and Black Thai Scripts" A paper presented at the 18<sup>th</sup> International Conference on Sino-Tibetan Language and Linguistics, Ramkhamhaeng University Bangkok.
- Hoang Tue, et al. 1984. *Ngon ngu cac dan toc thieu so o Viet Nam va chinh sach ngon ngu*. (ภาษาของชนกลุ่มน้อยในเวียดนามและนโยบายภาษา) Ha Noi: Khoa hoc xa hoi.
- Keyes, Charles F. 1996. "Who Are the Tai? Reflection of the invention of identities" In *Ethnic Identity: Creation, Conflict, and Accommodation* (3<sup>rd</sup> ed.), ed. L. Romanacci-Ross and G. DeVos. Altamira, pp. 148-149.
- Kroskrity Paul V, ed. 2000. *Regimes of Language: Ideologies, Politics, and Identities*. Santa Fe: School of American Research Press.
- Kulick, Don and Stroud, Christopher. 1997. "Conceptions and Uses of Literacy in a Papua New Guinean" In *Cross-cultural Approaches to Literacy*, ed. Brian Street. Cambridge: Cambridge University Press: pp. 30-61.
- Kwaam4 to4 meuang4 tay4. (กว่ามโตเมืองไต) 1986. De Moines: Tai Studies Center.
- Levi-Strauss, Claude. 1963. *Structural Anthropology*. Harmondsworth: Penguin Books.
- Ngo Duc Thinh va Cam Trong. 1999. *Luat tuc Thai o Viet Nam (tap quan phap)* (กฎหมายพื้นเมืองไทในเวียดนาม (ชนบทร่วมเนียม)) Ha Noi: Van hoa dan toc.
- ภักทิยา ยิมเรวัต 2544 *ประวัติศาสตร์ไทดำในสิบสองจุไทย กรุงเทพฯ: สำนักงานส่งเสริมการวิจัยแห่งชาติ*
- Penth, H. 1986. "Thai Scripts: An Outline of Their Origin and Development" In *Yunnan*. Princess Galyani Vaddhana. Bangkok: Watthanaphanit, pp. 246-249.
- Scott, James C. 1985. *Weapons of the Weak: Everyday Forms of Peasant Resistance*. New Haven: Yale University Press.
- Scott, James C. 1998. *Seeing Like a State: How Certain Schemes to Improve Human Condition Have Failed*. New Haven: Yale University Press.
- Schieffelin, Bambi B. 2000. "Introducing Kaluli Literacy: A Chronology of Influences" In *Regimes of Language: Ideologies, Politics, and Identities*, ed. Kroskrity PV. Santa Fe: School of American Research Press, pp. 293-327.
- Smalley, William, et al.. 1990. *Mother of Writing: The Origin and Development of a Hmong Messianic Script*. Chicago: University of Chicago Press.
- So van hoa thong tin Son La. 1997. *Khwaam khap su: 3 tap*. (ความขัปสี่อ: 3 เล่ม) Son La: Hoi van nghe
- Street Brian. 1995. *Literacy in Theory and Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Street Brian, ed. 1997. *Cross-cultural Approaches to Literacy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Thanh Ha. 1968. "The Language of National Minorities and the Creation or Improvement of Their Scripts" *Vietnamese Studies*. 15:121-136.

Tran Tri Doi. 1999. *Nghien cuu ngon ngu cac dan toc thieu so Viet Nam*. (วิจัยภาษาชนกลุ่มน้อยในเวียดนาม)  
Ha Noi: Dai hoc Quoc gia Ha Noi.

Vien ngon ngu hoc. 2002. *Canh huong va chinh sach nhon ngu o Viet Nam*. (สถานการณ์และนโยบายภาษา  
ในเวียดนาม) Ha Noi: Khoa hoc xa hoi.

Vien thong tin khoa hoc xa hoi. 2002. *Nghien cuu ngon ngu cac dan toc thieu so o Viet Nam trong nhung  
nam 90*. (การวิจัยภาษาชนกลุ่มน้อยในเวียดนามช่วงทศวรรษ 90) Ha Noi: Thong tin khoa hoc xa hoi.

Voloshinov, VN. 1993. *Marxism and the Philosophy of Language*. Cambridge: Harvard University Press.

Zinoman, Peter. 2001. *The Colonial Bastille: A History of imprisonment in Vietnam, 1862 – 1940*. Berkeley:  
University of California Press.

# “ผู้ถือกุญแจกล่องใส่เงิน” : ลัทธิพิธีเจ้าแม่สามตำหนัก-สี่ตำหนัก และพื้นที่ผู้หญิงยุคหลังสังคมนิยมเวียดนาม

(A Money Box Keeper: Tam Phu-Tu Phu Cult and Women Space in post-Socialism Vietnam)

ศิลปกิจ คีชันติกุล

## บทคัดย่อ

เวียดนามเป็นสังคมหนึ่งที่ได้รับอิทธิพลอย่างสูงจากลัทธิขงจื้อ ซึ่งเป็นลัทธิที่ให้ความสำคัญกับผู้ชาย หรือมีผู้ชายเป็นจุดศูนย์กลาง ทำให้สถานภาพและบทบาททางสังคมวัฒนธรรมของผู้หญิงตกเป็นรองผู้ชาย คูเหมือนองค์ความรู้ชุดนี้จะเป็นองค์ความรู้กระแสหลักที่ครอบงำความรู้และความเข้าใจต่อสังคมเวียดนามของคนนอก (คนไทย) หรือผู้ที่เริ่มต้นเรียนรู้สังคมแห่งนี้ อย่างไรก็ตาม ได้มีข้อเขียนหลายชิ้นที่ย้ำและยืนยันว่า แท้จริงแล้วสถานภาพและบทบาทของผู้หญิงเวียดนามนั้นไม่ได้ด้อยค่าแต่อย่างใด เพราะผู้หญิงยังมีที่ทางของตนเอง โดยเฉพาะในครอบครัว

จากการศึกษาลัทธิพิธีเจ้าแม่สามตำหนัก-สี่ตำหนัก (Tam phu-Tu phu) ในเขตกรุงฮานอย, เวียดนาม ตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2545 เป็นต้นมา พบว่าผู้หญิงเวียดนามได้อาศัยลัทธิพิธีดังกล่าวเป็นเครื่องมือในการเน้นย้ำความคงอยู่และที่ทางของตนเอง โดยเฉพาะพื้นที่ทางเศรษฐกิจของครอบครัวท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคมของเวียดนามยุคหลังสังคมนิยมในปัจจุบัน ในฐานะที่ได้ชื่อว่าเป็น “ผู้ถือกุญแจกล่องใส่เงิน” (Tay hom chia khoa) ของครอบครัว

คำหลัก ลัทธิพิธีทรงเจ้า พื้นที่ผู้หญิง การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคมยุคหลังสังคมนิยม